

צ'עיינות

רבעון למחשבת חב"ד

”בצאת ישראל ממצרים” • גיליון מיוחד לחג הפסח
יציאת מצרים • קריעת ים־סוף • ליל הסדר וההגדה

להיגאל מהמצב העוברי

אדם עלול להשלוח את עצמו ואת סביבתו שהוא, כביכול, אדם עצמאי, בה־בשעה שלמעשה הוא משועבד ומשרת את ה־עבודה זרה של הסביבה הנכרית ושל העמים שמסביבו. חג הפסח, שבו עם־ישראל נחלץ ממצב של 'גוי בקרב גוי', מעורר כל יהודי לערוך הערכה נכונה ובלתי־מוטעית של המצב שהוא שרוי בו, ולהיות בן־חורין באמת

מכתב לחג הפסח מהרבי מליובאוויטש זי"ע

בהתחשב במקום המרכזי שחג הפסח תופס בחיים היהודיים – ברור שהלקחים מן החג הזה הם עיקריים וכלליים במידה נעלה ביותר, וככל עניני התורה (במובן 'הוראה'), שהם נצחיים – הם בני תוקף לכל הזמנים ולכל המקומות. מזה מובן שאפילו פרט מוגדר בעניני החג יכול לשמש כהוראה יסודית. כל־שכן שהדבר אמור בענין כללי מתוך עניני החג, וכל־שכן וקל־וחומר שכך הוא בענין הקשור בעצם תוכנו של החג, והוא – העובדה שחג הפסח הוא זמן חירותנו. ברבר זה עצמו – ענין הגאולה וההשתחררות ממצרים – טמונות הוראות רבות, ועל אחת מהן נתעכב כאן. הכוונה לאופן הגאולה – הפלא העצום שבשחרור בני־ישראל מן השעבוד שבו היו שרויים במצרים, וכפי שהדבר מודגש במידה רבה בתורה:

ב"ה, י"א ניסן, ה'תשל"ד

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו
שלום וברכה!

חג הפסח, זמן חירותנו, אינו הראשון בלבד מבין שלושת הרגלים (פסח, שבועות וסוכות), אלא הוא גם הבסיס לכל החגים. חג השבועות, זמן מתן תורתנו, הלוא הוא קשור ישירות עם חג הפסח, וחג הסוכות מהווה תזכורת והמשך לחג הפסח, זכר לסוכות שבהן הקב"ה הושיב את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים.

- 1 הראשון: בזמן ובמעלה ראש לרגלים (ר"ה ד, א. פירוש המשניות ור"ח שם).
- 2 הבסיס: כמש"נ אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ מצ"צ (יתרו כ, ב ובפרש"י (מהמכילתא) שם).
- 3 וחג הסוכות . . . זכר: ויקרא (כג, מג) ובפרט שזהו חלק המצוה (ב"ח לטווא"ח ר"ס תרכ"ה, שו"ע אדמו"ר הזקן שם).

4 עיקריים וכלליים במידה נעלה ביותר: ובפרט עפ"משנ"ת בס' החינוך מכ"א: יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו.

תוכן העניינים

ניתן לעבור לכתבה הרצויה על ידי לחיצה על שמה

להיגאל מהמצב העוברי

מהמצב המיוחד של בני ישראל במצרים, "גוי בתוך גוי", ניתן ללמוד כי יש והאדם יכול להשלוח את עצמו שהוא 'עצמאי' ובלתי תלוי – למרות שלאמיתו של דבר הוא משועבד לגמרי לאילוצי הסביבה והתרבות הזרה • חג פסח מהווה קריאה לכולנו 'לטבוח' את יצר העבודה הזרה, את השעבוד הסמוי לתרבות ולהלכי רוח זרים, ולהשתעבד לה' אלקים אמת • מכתבו של הרבי זי"ע לחג הפסח 3

חוליות ההגדה וחוט שדרתה הרעיוני

בלב ההגדה עומדים מצד אחד רעיון "חולשת" גאולת־מצרים: גאולה ש"נכפתה" על העם מלמעלה, ולא נבעה גם מפנימיותם, ומצד שני אתגר הגלות כתהליך של תיקון • רעיון זה עובר כחוט־שדרה בין חוליות ההגדה השונות ומבהיר קשיים שונים המצויים בהן • הרב יחזקאל סופר על קריאתו החסידית הייחודית של הרבי זי"ע ב"הגדה של פסח" 6

הפך ים ליבשה

אחד השיאים של היציאה ממצרים היה מעמד קריעת ים סוף; וגם לגבי הגאולה העתידה נאמר שיתחולל בה נס של "בקיעת הנהר" • המשמעות של "קריעת הים" והפיכתו ליבשה – הוא ההתגלות הנעלית של הרבדים הכמוסים ביותר • אולם ישנו הברל גדול בין קריעת ים סוף לבקיעת הנהר שלעתיד לבוא • ביאור

פנימי על מהות הפיכת ים ליבשה, בנפש האדם ובגילויים האלוניים שלמעלה – מאת ה'חוזר' הרב יואל כהן 14

הפנייה לבן תורה שמתוך ההגדה

מה הטעם לחייב גם את תלמידי החכמים לספר בכל שנה בעת הסדר את הסיפור המוכר והשגור כל כך של יציאת מצרים? • כיצד ניתן להפוך את "עבודת הפרך" למעליותא? ומהו הפירוש של ההוכחה מן הפסוק "ואת עמלנו – אלו הבנים"? • עיון בהגדה לתשומת לבו של בן תורה 20

לקראת היציאה ממצרים

במאמרי החסידות לחג הפסח ישנה התעסקות מיוחדת ב"יציאת מצרים הפרטית", שכל אחד נדרש לבצע עם עצמו • על ייחודו של חודש ניסן כחודש של התרוממות ודילוג, ומה יש ללמוד מעשר המכות • לקראת היציאה האישית ממצרים – מאת משה שילת 25

מזכירן יציאת מצרים בלילות

סיפור מהבעל־שם־טוב זי"ע, אותו סיפר האדמו"ר הזקן לנכדו אדמו"ר ה'צמח צדק' כפי ששמע מפיו של המגיד ממעזריטש – מעניק זווית מעניינת ונלבבת על ההוריה והשבח שיש לתת לה' על גאולת מצרים ועל המעלה העצמית של היהודי הפשוט • "להודות, להלל ולשבח" בנוסח הבעש"ט 29

"הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, במסות באותות ובמופתים גוי, ככל אשר עשה לכם ה' אלקיכם במצרים לעיניך".⁵

מצבם של בני־ישראל לפני הגאולה היה של - 'גוי בקרב גוי' (עם המצוי בקרבו של עם אחר). בזה באות לידי ביטוי שתי נקודות: בני־ישראל בהיותם בארץ מצרים, עוד קודם הגאולה, היו במצב של 'גוי', לאום על־פי כל המובנים המקובלים: בעל שפה משלו, ארץ משלו (ארץ גושן), שבה חיו ופעלו, וכך הלאה. אלא שעם זאת היו עם השרוי בקרבו של עם אחר, כפי שחכמינו זכרונם לברכה מתארים זאת: "כעובר בבטן אמו לפני לידתו. גם העובר בבטן אמו הוא, בעצם, דבר חי, שלם ומתפתח, בעל גוף מושלם, שיש לו ראש וכל האיברים. אולם לאמיתו של דבר אין הוא מהווה כלל כל מציאות עצמאית. אין לו שכל ורגש משלו. לכל מקום שהוא הולכת - לשם הולך העובר אוטומטית, הוא ניזון רק מהמזון שהאם אוכלת, וכך הלאה.

כזה היה גם מצבם של

בני־ישראל במצרים קודם הגאולה. אמנם הם היו 'עם' מכל הבחינות, כאמור, ואפילו היתה להם ארץ מיוחדת, ארץ גושן. הם היו 'מצויינים', שונים מן המצרים בשפתם המיוחדת, בתלבושתם המיוחדת וכו',⁶ אבל הם היו משועבדים וטמועים כל־כך בין המצרים, עד שהיה אפשר לדמות שהם עובדים את העבודה זרה, האליל המצרי, שהיה הטלה. ואז בא הענין של "לקחת לו גוי מקרב גוי", שראשיתו¹⁰

- 5 "הנסה... לעיניך": ואתחנן ד, לד.
- 6 מתארים זאת: מכילתא לבשלח יד, ל. מדרש תהלים לקו, ד. ילקוט שמעוני ואתחנן, שם. ועייג"כ ש' הפסוקים ר"פ שמות.
- 7 אין לו: עיין סנה' צא, ב: נשמה מאימתי כו' מאימתי יצה"ר כו'. ובמפרשים שם. וזה ח"א ר"פ וישב. ס' חסידים סי' תתשל"ז. רש"י בראשית ח, כא (ובמפרשיו שם).
- 8 "מצויינים"... וכו': ראה מפרשי הגדה של פסח שם. ולהעיר משו"ת צמח צדק יו"ד סצ"א (ובהשמטות בח"ו).
- 9 עד שהיה: ראה ילקוט שמעוני שם. וזה ח"ב קע, ב.
- 10 שראשיתו: כדרז"ל ע"פ משכו וקחו (בא יב, כא. תיב"ע. מכילתא, שמו"ר שם). וראה לקוטי אמרים להרב המגיד ד"ה משכו (סקכ"ד). ובאור תורה שם. ועיין ג"כ בס'

היתה בעובדה שבני ישראל לקחו כבש¹¹ לעיני המצרים, בשעה שכאמור, הכבשים¹² היו ה'עבודה זרה' של ארץ מצרים, והוכיחו שאינו אלא כבש לאכילה, הנאכל לאחר שהוא עובר 'הכנה' על־ידי אש (כמצווה על־ידי הקב"ה), לאכילתו באופן של "ראשו על כרעיו ועל קרבו"¹³.

כאן אנו למדים הוראה:

אדם עלול להשלות את עצמו ואת סביבתו שהוא, כביכול, אדם עצמאי, בעל שכל משלו ורגש משלו וכדומה. וכאשר אומרים עליו שהוא משועבד ומשרת את ה'עבודה זרה' של הסביבה הנכרית ושל העמים שמסביבו - הוא טוען שהוא בן־חורין ובלתי־תלוי.

כיצד יכולה להיווצר נפילת־רוח כזאת וטעות מרה כזאת? - אלא שזו תוצאה של 'הימכרות עצמית' לעבודות: הרדיפה אחר הלך הרוחות הרעיוני של הסביבה ושל גוי הארץ ("ראשו"), או אחר סיפוק תאוות הכבוד או תאוות אחרות (הנכללות במונח "קרבו") או אחר אינסטינקטים נמוכים יותר ("כרעיו"), או אחר כולם יחד

האכילה, "קרבו") או אחר אינסטינקטים נמוכים יותר ("כרעיו"), או אחר כולם יחד - עד שאינו אלא כבחינת "עובר במעי אמו", אם כי בהיותו משוחד מקנאה, תאוה וכבוד¹⁴, או כנ"ל, "ראשו על כרעיו ועל קרבו" - אין הוא חש כלל בגלותו

- עבודת הלוי (להרה"צ וכו' ר"א מסטראשעלא) ד"ה להבין כו' שבת הגדול ואילך.
- 11 לקחו... כבש: על דרך הרוב (תוד"ה מאל' פסחים ג, ב), אף שיכול להביא גם מן העזים (בא יב, ה), ורוב עד כ"כ - ש"בסדר קרבן פסח" אף שמתחיל ש"מביא מן הכבשים או מן העזים" ממשך וכולל בהאימורים גם האלי' - שאינה אלא כבש (פסחים צו, ב. וראה היעבץ בסידורו). ולכאורה י"ל שמפני הוספת האלי' היו רובם מקריבים כבש - קרבן משובח יותר: ובכל אופן צ"ע מהא (סוף כריתות) דביש לו כבש או עז איזה שירצה מקריב, אף שקרבן צ"ל "מן היפה המשובח ביותר" (רמב"ם הל' איסורי מזבח בסופו). ואולי זהו שמסיים הרמב"ם "שבאותו המין שיביא ממנו" אבל ממין למין אחר אינו מחוייב, אף שלכאורה הטעם דכל חלב לה' מחייב ג"ד. ואכ"מ.
- 12 הכבשים היו: בכלל, אבל לא השה שלקח. ועיין זהר ח"ג רנא, א.
- 13 "ראשו... קרבו": בא יב, ט.
- 14 מקנאה... וכבוד: אבות פ"ד, מכ"א.

וההגיע לעצמאות ולחירות אמיתית, וההשתחררות באה באופן של "אותות ומופתים" עד - "לעיניך", בצורה ברורה ומשמעותית עד שהדבר נראה לעיניים.

יברך ה' ויצליח, שחג הפסח יעורר כל אחד לערוך הערכה נכונה ובלתי־מוטעת של המצב שהוא שרוי בו בענין "זמן חירותינו", הן כפרט והן כחלק מן הכלל²⁴, בחייו האישיים ובהתנהגותו בחייו החברתיים, ושמצוות זכירת יציאת מצרים ביום ובלילה בכל ימות השנה תחזק ותעמיק את הגאולה ואת החירות.

שכן בזה, כבכל עניני טוב וקדושה, יש תמיד מקום לקיים את הציווי "מעלין בקודש"^{25,26}. ומגאולת הפרט נזכה בקרוב לגאולת כלל ישראל, ובאופן שהיה בגאולה הראשונה - "במסות באותות ובמופתים" גוי, ולמעלה מזה - כהבטחה: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שאפילו לגבי הניסים של יציאת מצרים יהיו אלה נפלאות²⁷, כביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

בברכת חג הפסח כשר ושמח²⁸
מנחם שניאורסאהן

הנוראה בשפלותה כ'עבד לעבדים', לעובדי עבודה זרה, ועד כדי כך שהוא משלה את עצמו כאילו הוא אדם בן־חורין.

בא חג הפסח ומלמדנו שאפילו במצב המתואר לעיל - אם האדם רק יזכור את "ויאמר¹⁵ ה' אל משה", את תורת משה, יהיה מסוגל לבצע את "ושחטו אותו", טביחת ה'עבודה זרה' שלו, ושריפתה "צלי אש, ראשו על כרעיו ועל קרבו", לשרוף את הכול באש של "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך"¹⁶ ובכל נפשך ובכל מאדך"^{17,18}, עד שיהיה אצלו "כלה שארי ולבבי, צור לבבי וחלקי - אלקים לעולם"¹⁹, שגופו ונשמתו כלים תמיד לאלקות.

ויהיה אז הענין של "לקחת לו גוי מקרב גוי", הקב"ה יהפוך אותו מן הקצה אל הקצה, מן העבדות השפלה ביותר אל החירות האמיתית, ככתוב: "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה"²⁰. - יציאת מצרים וחירות אמיתית קשורות בעבודת ה', כפי שחכמינו ז"ל אומרים: "עבדי הם (בני־ישראל הם עבדי ה', וממילא -) ולא עבדים לעבדים"²¹.

מצות־עשה²² מן התורה היא על כל יהודי להזכיר ולזכור את יציאת מצרים בכל ימות השנה, בימים ובלילות. עליו לעשות את כל התלוי בו שלא יישאר הדבר בזיכרון בלבד, אלא שיבוא לידי מימוש בחיי היום־יום²³. ואז עוזר הקב"ה להשתחרר מ'מצרים'

- 15 "ויאמר... אותו": בא יב, א. יב, ו.
- 16 לשרוף... לבבך: ודחז"ל בשני יצריך (ברכות רפ"ט. ובירוש' שם ספ"ט דאברהם עשה יצה"ר טוב דכתיב ומצאת את לבבו (שתי לבות) נאמן לפניך). וראה תורת הבעש"ט במד"ל איזהו גבור הכובש (כתר שם טוב הוצאת קה"ת - בהוספות סצ"א).
- 17 באש של "ואהבת... מאדך": כי פרשה א' דק"ש היא רצוא וכנאמר בה בכל מאדך (לקוטי תורה ואתחנן ג, ב. סידור שער הקריאת שמע. בשעה שהקדימו תרכ"ו. ועוד).
- 18 "ואהבת... מאדך": ואתחנן ו, ה.
- 19 "כלה... לעולם": תהלים עג, כו. וראה יהל אור שם. ד"ה כנשר יעיר, תרע"ה.
- 20 "בהוציאך... הזה": שמות ג, יב.
- 21 "עבדי... לעבדים": קידושין כב, ב. וש"נ.
- 22 מצות־עשה: רמב"ם הל' ק"ש פ"א, ה"ג. שו"ע אדמו"ר הזקן ר"ס סז.
- 23 שיבוא לידי מימוש בחיי היום־יום: שהרי בכל יום ויום חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים

- (תניא רפמ"ז).
- 24 כפרט... הכלל: להעיר מאגרת הקודש ס"ד (קח, סע"ב ואילך).
- 25 "מעלין בקודש": כנרמז בלשון מד"ל זה (ברכות כח, א), אף שאין זה פירוש.
- 26 "מעלין בקודש": יש מקשין ע"ז מדעת האחרונים דרשאי אדם להוריד עצמו משררותו אף דיש בה גם קדושה (הובאו בשדי חמד כללים מ, כלל קצד בסופו) - ושאי התם דחששו שאין ראויים לכך ואיך ישתרר?!
- 27 "כימי צאתך... שאפילו לגבי... נפלאות: מיכה ז, טו. אור התורה שם. ד"ה כי בחפזון, תש"ח.
- 28 חג הפסח כשר ושמח: כי מצוות במצות - וצ"ל ושמרתם את המצות - ובד' כוסות יין המשמח אלקים ואנשים. וראה לקוטי לוי יצחק - אגרות (ע' קצו) שכשר ר"ת ומוצא שלל רב לרמז על בירור הניצוצין שהוציאו ישראל ממצרים כמ"ש ואח"כ יצאו ברכוש גדול, שמח הו"ע הד' כוסות, מוחין דאבא, דאימא כמ"ש בפרי עץ חיים.

ואין לומר, ש"רשעים" מאותו סוג שהיו במצרים נעלמו אמנם מ"נוף-האומה", ואילו ה"רשעים" המסובין עמנו, רשעותם מסוג אחר היא. שכן, במענה לבן ה"רשע" היושב עמנו בליל-הסדר, אנו אומרים לו: "אילו היה שם לא היה נגאל", נמצא שהוא מאותו סוג שהיו במצרים, סוג שנכחד לכאורה...

קושיות מציקות אלו דורשות הבהרה, עוד בטרם מתחיל ה"בן" בבירור הפרטני של "מה נשתנה" ובטרם תשובת האב לשאלותיו הפרטיות.

ואכן, פתרונן של התמיהות התת-מודעות האמורות, נרמז כבר בקטע הפותח את ה"מגיד": "הא לחמא עניא" על שלש-פיסקאותיו, כפי שיוסבר להלן. ומתוך פתרון זה, נוכל לטוות חוט-שדרה מרכזי העובר בין חלקי ההגדה.

הזמנה-מאוחרת

שלב הסיפור ביציאת מצרים בליל-הסדר מתחיל רק ב"מגיד", שם פותחים בקטע שתוכנו הזמנת-אורחים חסרי יכולת לסעוד עמנו:

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכול. כל דצריך ייתי ויפסח. השתא הקא, לשנה הפאה בארעא דישראל. השתא עבדין, לשנה הפאה בני חורין.

אילו הייתה מטרת קטע זה רק בכדי להזמין אורחים, היה עלינו לאומרו קודם הקידוש (שהוא אחד מארבע-הכוסות), כדי שגם האורחים יקדשו עמנו על היין בטרם הסעודה. מסתבר אף לומר, שאילו זו הייתה תכלית אמירת פסקה זו, היינו מקדימים ומכריזים הזמנתנו זו בבית הכנסת מיד אחר התפילה, שם נמצאים כל האביונים המצפים לאירוח. מה הטעם להכריזה זו מאחורי דלתים סגורות?

אין זאת אלא ששילובה של "הזמנה" זו בראשית שלב ה"מגיד", יש בו משום פתיחה והקדמה-עיקרית לתוכן הסיפור ביציאת מצרים.

דבר זה מעורר תמיהה לכאורה: הרי הפסקה הראשונה מבטאת את מצבם העלוב של אבותינו בעת השעבוד, וגם הפסקה האחרונה מצהירה שעדיין אנחנו "עבדין" ולא נמצאים ב"ארעא דישראל" - הווה אווירת החירות בה נפתחת ההגדה!?

מזה מוכח, שקטע זה מהווה מעין הקדמת-רקע כללית בלעדית לא יוכל האב להתחיל בסיפור לבניו.

ה"מהפכות" נגד משטרים טוטאליטריים שהובלו בידי מנהיגי אנוש, היו ברות-חלוף. אבל גאולת-

כל רצף-הקטעים שנבחרו על ידי חז"ל לאומרם בסדר ה"מגיד", מהווים רצף-רעיוני אחד הבא להביע את עומק משמעות הגלות במצרים ומשמעות הגאולה-העתידה לקראתה אנו צועדים בציפייה דרוכה

מצרים שנתחוללה על ידי ה' אלקים אמת, הייתה אמורה להיות גאולה שאין אחריה גלות. מה גרם ל"התמוססות-החירות", עד שאנו כיום בגלות כה מרה, ש"עומדים עלינו לכלותנו"? אם כבר התערב הקב"ה וגאל את עם ישראל בעצמו, לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח, כיצד ומדוע הייתה זו גאולה שיש אחריה גלות, גאולת ארעיי?

לתהייה זו שתי תהיות משנה:

1. כידוע, יצאו ישראל ממצרים "ברכוש גדול" בו זכו מבית מצרים ובית הים, עד ש"שאיין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו לו תשעים חמורים לובים טעונים בכסף וזהב של מצרים" (ילקוט שמעוני שמות - פרק יג - רמז רכד). דבר זה הובטח מאת הקב"ה כברית בין הבתרים, והבטחתו של הקב"ה אמורה לפעול תוצאה נצחית. להיכן נעלם כל העושר האגדי הזה? ועד כדי כך שהגענו למצב כזה, בו סביב שולחן הסדר בביתנו מסובים אביונים שהם בבחינת "דכפין" ו"דצריך"?

2. תשובתו של ה"אב" מופנית, כאמור בהגדה, "כנגד ארבעה בנים דברה תורה". הרי שבשולחן הסדר מסובים עמנו לא רק מסוג ה"חכם", אלא גם כאלו שהם בבחינת "רשע". והתמיהה המתעוררת: הלא בעת יציאת מצרים מתו כל הרשעים שבאותו הדור בשלשת ימי האפילה. כלשון אחרת, העם היוצא ממצרים היה נקי לחלוטין מסוג ה"רשע". כיצד, אם כן, הופיע פתאום הטיפוס של "רשע" בשולחננו?!

לכאורה, הרי לכל אדם יש "בחירה חפשית" גם אם אבותיו ואבות אבותיו היו כולם צדיקים... ברם, אם נצא מהנחה ש"יציאת מצרים" היא לידה של עם ישראל, וכך הלוא כתוב ביחס לגאולה ממצרים (יחזקאל טז, ד): "ומולדותיך ביום הולדת אותך" - אם כן, כל תכונה שלא הייתה בגנים של היילוד בעת הלידה, אינה יכולה להתפתח אחר כך...

חוליות ההגדה

וחוט שדרתה הרעיוני

מדוע לא הייתה גאולת-מצרים גאולה נצחית, עד כדי כך ש"בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו"? • בלב ההגדה עומדים מצד אחד רעיון "חולשת" גאולת-מצרים: גאולה ש"נכפתה" על העם מלמעלה, ולא נבעה גם מפנימיותם, ומצד שני אתגר הגלות כההליך של תיקון • רעיון זה עובר כחוט-שדרה בין חוליות ההגדה השונות ומבהיר קשיים שונים המצויים בהן • קריאתו החסידית הייחודית של הרבי זי"ע ב"הגדה של פסח"

הרב יחזקאל סופר

מועקת הקושיות שלא נשאלו...

בטרם מסובין אנו אל שולחן הסדר, ובטרם רכש ה"בן" איזשהו ידע-ספציפי בפרטי הסיפור ביציאת מצרים, רוחשת תהייה מרכזית בתת-המודע שלו, המציקה על הרקע-הכללי של היסטוריית השעבוד והגאולה, אשר אי פתירתה מראש, עלול למנוע מן ה"בן" לחוש בצורה מלאה ועמוקה את חוויית החירות "כאילו הוא יצא ממצרים".

התהייה היא, מדוע לא היו גאולת-מצרים ותוצאותיה, גאולה נצחית נמשכת? אילו הייתה זו גאולה בידי בשר ודם, לא היה זה פלא שהשיגי-המהפכה שנתחוללה אינם נצחיים, כשם שכל

עיקרו של ליל-הסדר נסוב סביב מצוות ה"סיפור ביציאת מצרים", והוא מתומצת ב"הגדה של פסח". הוי אומר, שרצף-הקטעים שנבחרו על ידי חז"ל לאומרם בסדר ה"מגיד", מהווים רצף-רעיוני אחד הבא להביע את עומק משמעות הגלות במצרים ומשמעות הגאולה-העתידה לקראתה אנו צועדים בציפייה דרוכה. באמצעות הבנת הרציפות של כל קטעי ההגדה בציר רעיוני אחד, ניתן יהיה ליישב כמה תמיהות ודיוקים בנוסח ההגדה, קטע אחר קטע.

1 על פי אוצר ליקוטי שיחות חלק ג' עמוד 473 (מלקוטי שיחות חלק י"ז, עמוד 78)

סוד "חולשתה" של הגאולה ממצרים

הנקודה המרכזית המובעת בקטע זה היא, שלמרות שגיאוגרפית אכלו בני ישראל את מצותיהם מחוץ לגבולות מצרים, כמו שהכתוב אומר: "ויאכלו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ, כי גורשו ממצרים"; עם כל זה, מבחינה מנטלית, עדיין "נותרו בטומאת מצרים", גם לאחר שהגיעו כבר מרעמסס לסוכות... כך אפוא יש לקרוא את הקטע הזה: "די אכלו אבהתנא (בהיותם עדיין) בארעא דמצרים" (כי אמנם הם יצאו ממצרים, אך מצרים לא יצאה מהם...).

הוא אומר: לו הייתה היציאה ממצרים מתרחשת לאחר גמר בירורם-הרוחני, לאחר זיכוכם ב"כור

למרות שגיאוגרפית אכלו בני ישראל את מצותיהם מחוץ לגבולות מצרים, כמו שהכתוב אומר: "ויאכלו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ, כי גורשו ממצרים"; עם כל זה, מבחינה מנטלית, עדיין "נותרו בטומאת מצרים", גם לאחר שהגיעו כבר מרעמסס לסוכות...

הברזל" עד שלא נותר בהם שמץ של טומאה - הייתה הגאולה באופן של "זכו" ובתכלית השלימות. או אז הייתה זו גאולה נצחית... אולם לאמיתו של דבר, גם בעת היציאה היו עדיין במ"ט שערי טומאה, והגאולה הייתה מחסדי הקב"ה על אף ש"לא זכו", כדי שלא ישקעו כליל בשער הנו"ן. זוהי הסיבה ל"חולשתה" של גאולת-מצרים והתמוססות תוצאותיה במשך הדורות...

3 אמנם ישנם פרשנים הטוענים שהמצות היו מזונם הקבוע כל זמן השעבוד, כי נהוג היה להאכיל את העבדים במזון שהוא "קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ" (אבודרהם על ההגדה ובזבח פסח), וזה חוסך למשעבדים להרכות בארוחות השבויים או בסגנון אחר: "לחם שהיו אוכלים בעוני ושלא היה להם פנאי להשהות עיסתם עד שתחמץ, מפני נוגשים אציהם" (ספורנו ראה טז,ג). אבל המהר"ל הפריך גישה זאת באמרו (גבורות ה' פנ"א): "והם דברים שיכחיש הכתוב והאמת כי לא נמצא בשום מקום לא בכתב ולא במשנה ולא בתלמוד שהמצרים היו מאכילים את ישראל מצה".

"חולשת הגאולה" הזו, היא גם המהווה את הקשר לפיסקה הבאה: מאחר שגם בעת היציאה עדיין היו "אבהתנא" מבחינה נפשית "בארעא דמצרים", אי לכך נותרה תופעה של: "כל דכפין... וכל דצריך...". כי ה"רכוש גדול" של הגאולה התמוסס ונעלם גם הוא אט אט, עד שיש בנו "אביונים" הזקוקים לאירוח בליל-הסדר... זהו גם הקשר לפיסקה האחרונה: תוצאת "חולשת גאולת-מצרים" משפיעה גם עכשיו: "השתא עבדין" - שעדיין משועבדים אנו בין שבעים אומות; "השתא הכא" - שעדיין לא נתקבצנו מכל התפוצות לארצנו הקדושה... הכל בגלל שמתחילתה לא הייתה הגאולה מושלמת! ושמא תאמר: אם כן מה לנו לחגוג את ליל-הסדר כחג החירות, אם אמנם גאולת-מצרים לא פעלה כלום ונותרנו ב"ארעא דמצרים"?

על זה עונה הסיומת של הפיסקה: למרות ש"השתא עבדין", אבל "לשנה הבאה בני חורין". כלומר, יציאת מצרים כן פעלה! היא פתחה את המסלול לקראת הגאולה השלימה, מסלול שכל צעד וצעד שמתקדמים בו הוא "חירות-יחסית" המקדמת אותנו, לאט אבל בטוח, אל הגאולה המושלמת של משיח צדקנו, אליה נגיע מבוררים ומזוככים, כאשר כל חלקי נפשנו התלבנו בנסיונות הגלות המתמשכת, גאולה של "זכו". אי לכך, יאה לנו לחגוג כל שנה את ה"חירות בזעיר אנפין" שהשגנו השנה, כהכנה לימות המשיח. כי כל שנה אנו "יוצאים ויוצאים" ממצרים, כלשון הפסוק: "יום צאתך ממצרים כל ימי חייך".

חוט-השדרה של חוליות-ההגדה

נקודה כללית זו - המדגישה את "חולשתה" של גאולת-מצרים, כתהליך גאולה שהגיע לעם ישראל "מלמעלה" אך ללא זיכוך-פנימי מצידם, ולשם כך דרוש עדיין המשך תהליך הגלות, לחולל תיקון ולייצר גאולה שלימה - נקודה זו מסתעפת בהמשך ההגדה לכל חוליותיה לפרטיהן ומהווה חוט-השדרה הרעיוני שבהן:

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרַעַה בְּמִצְרַיִם, וַיּוֹצֵאֵנוּ יְיָ לְדָד אֱלֹהֵינוּ מִשֶּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה. וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, הָרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מִשְׁעַבְדֵּים הָיִינוּ לְפָרַעַה בְּמִצְרַיִם.

עיון בפסקה זו מעורר קושי מרכזי:

בברית בין הבתרים נקצב מספר שנות השעבוד מראש: "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" - ותו לא! מדוע, אם כן, הוצרכה התערבות מיוחדת של הקב"ה כדי להפכנו לבני חורין? והלא עם סיום ארבע מאות השנים, אמור היה השעבוד לפקוע מאליה וממילא?!

אילו היו בני ישראל "עבדים" במהותם, דרושה הייתה פעולה אלוקית לשנות מהותם מתכונת "עבדות" ל"חירות". אך מאחר וישראל "בני חורין" הם מעצם מהותם, רק גזירת הגלות החילה עליהם שעבוד. ואם כן, בפקוע הגזירה - יפקע השעבוד... אכן, הקב"ה ברחמי הקדים את קץ גאולתם, באמצעות חישוב ארבע מאות השנים מלידת יצחק, חישוב שקיצר את שנות השעבוד בפועל למאתיים ועשר שנים בלבד.

ברם, משנסיימו "ארבע מאות השנים" הרי גם לפי חישוב זה אמור היה השעבוד לפקוע. כיצד אפוא יתכן שהיינו נשארים משועבדים עד היום הזה?!

תמוהה במיוחד הפיסקה: "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו [=דור ראשון] הרי אנו [=דור שני] ובנינו [=דור שלישי] ובני בנינו [=דור רביעי] משועבדים היינו [=עד היום] במצרים" - והלא הבטחה מפורשת הבטיחנו הקב"ה בברית בין הבתרים: "דור רביעי ישובו הנה"?!

כדי להבין את המשמעות העמוקה של הגלות למצרים, יש להקדים מאמר חז"ל אודות הברירה שהעמיד הקב"ה לפני אברהם אבינו בעת ברית בין הבתרים:

תדע לך, שהרי לאברהם הראה הקב"ה את התורה והקרבנות וגיהנם ושעבוד גליות: תורה לפיד אש וכתוב (דברים לג): מימינו אש דת למו. וכתוב (שמות כ): וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים. קרבנות קחה לי עגלה משולשת (בראשית יד). גיהנם תנור עשן ולפיד אש (שם). גליות והנה אימה חשכה (שם)

אמר ליה הקב"ה לאברהם: כל זמן שבניך מתעסקים בשתים נצולין מן שתיים ועתידין קרבנות ליבטל ובית המקדש ליחרב, אלא כמה אתה מבקש שישתעבדו בניך בגיהנם או בגלות?

התחיל תמה ולא היה יודע מה לברור. אמר רבי חנינא בר פפא: אברהם בירר לו

4 ע"ד יציאת העבדים ביוכל, שעבודתם פוקעת מאליה ללא שטר-שחרור מהארון.

את המלכיות ואמר: מוטב שישתעבדו בני בגליות ולא ירד אחד מבני לגיהנם, והסכים הקב"ה עמו (תנחומא פקודי, ח) מהשוואת שתי האופציות שהוצעו לאברהם, מוכח ש"גלות" ו"גהינם" תוכנן זהה: "כפרת עוונות ומירוקן".

אך על איזה חטא באה לכפר "גלות מצרים"? ומדוע יש להודיע לאברהם הודעה מכאיבה זו, בעת המעמד הנשגב של ברית בין הבתרים, שהוא גילוי אהבה נצחית של הקב"ה לאברהם אהבו? בפשטות, החטא אותו באה גלות מצרים למרק ולכפר הוא חטא עץ הדעת, שפעל סילוק השכינה מהארץ לרקיע, כמבואר במדרש:

באתי לגני, אמר ר' מנחם חתניה דר' אלעזר בר אבוה בשם ר' שמעון בר' יוסנה: באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני לגנוני למקום שהיה עיקרי מתחלה, ועיקר שכינה לא בתחתונים הייתה ההוא דכתיב (בראשית ג'): וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן. א"ר אבא: מהלך אין כתיב כאן אלא מתהלך, מקפץ וסליק מקפץ וסליק.

חטא אדם הראשון ונסתלקה השכינה לרקיע הראשון; חטא קין נסתלקה לרקיע השני; חטא אנוש נסתלקה לרקיע השלישי; חטא דור המבול נסתלקה לרקיע הרביעי; חטא דור המגדל נסתלקה לרקיע החמישי; חטא אנשי סדום נסתלקה לרקיע השישי; חטא המצריים בימי אברהם נסתלקה לרקיע השביעי... (מדרש רבה שיר השירים ה, א)

התיקון לסילוק השכינה בהדרגה במשך שבע דורות חוטאים והאחריות להשכנתה שוב בארץ הזו הגשמית, הם תפקידיו של עם ישראל, על כן התחלת התהליך של המשכת השכינה לתחתונים, הייתה על ידי אברהם שהיה הראשון משבעת הצדיקים שהמשיכו את השכינה, עד למשה השביעי שהמשיכה למשכן, כמבואר בהמשך המדרש:

כנגדן עמדו שבעה צדיקים והורידה לארץ. זכה אברהם הורידה משביעי לששי; עמד יצחק והורידה מששי לחמישי; עמד יעקב והורידה מחמישי לרביעי; עמד לוי והורידה מרביעי לשלישי; עמד קהת והורידה משלישי לשני; עמד עמרם והורידה משני לאחד שהוא ראשון; עמד משה והורידה לארץ...

5 הדבר דומה לרופא שמציע לחולה תרופה מסוימת ולחילופין תרופה אלטרנטיבית, מובן ששתיהן מועילות במידה שווה למחלה זו, שאם לא כן אין זו אלטרנטיבה.

נמצא, שההודעה על גזירת "גר יהיה זרעך" אין מובנה קפידא ועונש, אלא זו "בשורה" לאברהם. אברהם מתחיל עתה את השלב הראשון בהשכנת השכינה למטה, כשבסופו של דבר התהליך שהוא החל, יושלם על ידי זרעו. השלמת הורדת השכינה למטה תתבצע על ידי כך שברור השביעי והאחרון, יסתיים תהליך ה"זיכור" של חטא עץ הדעת, באמצעות "כור הברזל" של גלות מצרים - ו"אחרי כן יצאו ברכוש גדול"...

אילו "זכור" (והזכור כליל מטומאת חטא עץ הדעת, בכורה-יסורים), הייתה הגאולה ותוצאותיה הנלוות - נצחיות. גאולה-שלימה שאין אחריה גלות, "ולא היו גלויות ולא מלאך המוות שולט בהם". כלומר, חזרת מצב העולם לקדמותו כמו קודם החטא.

יציאת מצרים פתחה את המסלול לקראת הגאולה השלימה, מסלול שכל צעד וצעד שמתקדמים בו הוא "חירות-יחסית" המקדמת אותנו, לאט אבל בטוח, אל הגאולה המושלמת של משיח צדקנו; ואלה נגיע מבוררים ומזוככים, כאשר כל חלקי נפשנו התלכנו בנסיגות הגלות המתמשכת, גאולה של "זכור"

אבל בפועל, לא פעלו יסורי גלות מצרים את הזיכור והכפרה בשלימות. על כן הוצרכה הגאולה להיות באופן של "ויוציאנו ה' אלוקינו משם ביד חזקה". המשמעות של "ביד חזקה" היא - נגד "מידת הדין" של הקב"ה בעצמו, הטוענת שמצד הדין והחשבון - כל זמן שהגלות והשעבוד לא פעלו את התכלית לה נועדו: זיכור ישראל והעולם מחטא עץ הדעת, אסור עדיין להפסיק את השעבוד. משל למה הדבר דומה? לחולה שאושפז במחלקת טיפול נמרץ עקב זיהום חמור, כדי שיקבל אנטיביוטיקה ישירות דרך הווריד, לשם הורדת רמת-הזיהום. משום מה הטיפול לא הצליח בשלימות, ועדיין נותר בו זיהום ברמה מסוכנת...

אלא שלפתע פרצה שריפה בבית החולים והחל דיון בקשר לפינוי חירום של המאושפז מהמסדרון אפוף העשן. מצד אחד התפיסה של "מידת הדין הרפואית" היא, שאי אפשר לנתקו מהטיפול האנטיביוטי בטרם סולק הזיהום; אבל מאידך,

חייב הרופא להתגבר "ביד חזקה" על הטיעון הזה, כי אם יישאר החולה להמשך הטיפול, לא יישאר המטופל...

לכן גם נאמר "ויוציאנו ה' אלוקינו משם", לא מפני שהיינו "בשלים" ליציאה, לא כי נתפטרנו מה"זיהום" של חטא עץ הדעת - אלא רק בגלל שאילו היינו נשארים עוד מעט קט במ"ט שערי הטומאה, היינו שוקעים כליל בשער הנו"ן, ממנו אין מוצא. על כן הקב"ה הוא ששלף אותנו ברגע האחרון, עם כל ה"זיהום" שנותר בנו...

ואמנם ניתן לשאול: מדוע באמת לא הועילה ה"אנטיביוטיקה של השעבוד" שהייתה אמורה, לפי התכנית-האלוקית, לפעול את ה"זיכור"?

ואולי אפשר לבאר, שאמנם סגולתם של יסורים היא לזכך את האדם המתייסר, לשבור את שחצנותו-המרדנית ולהביאו לידי הכנעה כלפי בוראו. אך מאחר ויש לאדם "בחירה-חפשית", לכן לעולם אין תרופה ש"מכריחה" אותו להירפא...

על פי זה תובן גם התלבטותו של אברהם אבינו במה לבחור - ב"גהינום" או ב"שעבוד מלכויות"?

כי מעלת ה"גהינום" היא שתוצאותיו מוחלטות. שם בעולם העליון, אין מצב שנשמת החוטא לא "תצליח" להזדכך ביסורי הגיהנום... ברם, החסרון הוא שהזיכור הוא רק במישור הנשמתי בעליונים, אבל הגוף ונפש הבהמית, וכן העולם בכללותו, נותר ב"זיהומו".

מאידך, חסרונה של "גלות" שאין וודאות בתועלת התרופה, כי עקב עקשנות בחירתו, יכול האדם להתנגד לפעולת האנטיביוטיקה ולהיוותר ב"זיהומו". ברם, מעלתה של "גלות" היא שסוף סוף לאחר גלגולי הגלויות, יושלם הזיכור במלואו ויהא זה זיכור גם במישור הגוף והעולם כולו, בדירה בתחתונים].

כעת יובן מדוע אילולא "הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו (עד עכשיו) לפרעה במצרים":

אף שהובטחה הגאולה בסיום ארבע מאות שנה ודור רביעי ישובו הנה - אבל לולא שהקב"ה הוציאם בעצמו, הרי מצד טבעם ודרגתם הם היו עדיין בני ישראל משוקעים במ"ט שערי טומאה ולא היו 'בשלים' לגאולה... ומצד טבעם: "אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני... לא אצא חפשי", עלולים היו לשוב למצרים מרצונם. אף אחרי השחרור והגאולה...

והדברים קל וחומר: אם אחרי שהוציאם הקב"ה ממצרים - בכו "בני ישראל ויאמרו... זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חינם", וכמה פעמים

אמרו "ניתנה ראש ונשובה מצרימה". הרי ש"אם לא הוציא הקב"ה", היו על פי טבעם לא רק אומרים, אלא גם עושים זאת, ושבים למצרים ו"משועבדים היינו לפרעה במצרים".

מאימתי "קרבנו המקום לעבודתו"?

על פי נקודה יסודית זו נוכל להבין גם את הפיסקה:

מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. שנאמר, ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל, בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים: ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולף אותו בכל ארץ כנען...

בפיסקה זו שתי תהיות:

1. וכי "עכשיו" קרבנו המקום לעבודתו? הלא מאז "ואקח את אביכם את אברהם", נסתיימה תקופת "עובדי עבודה זרה היו אבותינו" (שהכוונה היא ל"תרח אבי אברהם"). היה מתאים אפוא לומר: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו... ואחר כך (משנבחר אברהם) קרבנו המקום" - מהי משמעות ה"ועכשיו"?

2. כל ההקדמה של "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו", אין לה שייכות-ישירה לסיפור יציאת מצרים, אלא ששולבה כ"מתחיל בגנות" על מנת "לסיים בשבח" הקירוב של עם ישראל לקב"ה. מדוע, אם כן, חשוב כל כך להדגיש שהקב"ה הוא זה שקרבנו? הלא העיקר היא התוצאה ש"נתקרבנו"?

ההסבר הוא, שגם בפיסקה זו מרומזת "חולשת גאולת-מצרים":

במילים "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו" מתכוון בעל ההגדה לומר, שבאמת עד היום קירובנו אל הקב"ה ועבודתו איננה מצד עצמנו (בחינת "התקרבנו"), משום שבעצם עדיין לא נזדככנו כליל מעבודה זרה של אבותינו, ורק בחסדי המקום, הוא קרבנו לעבודתו...

ויש לומר שכוונת בעל ההגדה היא, שגם אצל אברהם עצמו היה זה "קרבנו המקום" ולא מכח עצמו. וכפי שהמדרש רבה (בראשית פל"ט) אומר:

6 מהערה 74 בשיחת הרבי.

7 ע"ד מ"ש "בצאתי ממצרים" או "כי בו יצאת ממצרים" ולא פירש מיהו המוציא!

"לפי שהיה אברהם אומר, תאמר העולם בלי מנהיג?... הציץ עליו בעל הבירה ואמר לו אני הוא בעל העולם".

ועל פי זה יש לומר: אדרבה, הטעם לכך שבגלות מצרים לא נזדככו בשלימות הוא, כי גם "מתחילה" אצל אברהם היה "קרבנו המקום לעבודתו" וכל אתערותא דלעילא, אין בה ביור התחתון, ועל כן היא מתפוגגת].

כעת מתברר גם כיצד תיתכן תופעה של "רשע", למרות שיצאנו משם ללא ה"רשעים"?

אמנם ה"אישים" הרשעים שהיו במצרים מתו בשלשת ימי אפילה, אבל "תכונת הרשע" במובן של "זיהום עץ הדעת" לא חדלה. גם מחוץ לגבולות מצרים, עדיין היו "אבהתנא בארעא דמצרים". הוי אומר, שבעת הגאולה ממצרים, שהיא ה"לידה", היו עדיין באומה גנים-פוטנציאליים של "רשע". וברבות השנים, הפכו "גנים" אלו להיות "אישים" רשעים, ליד שולחן הסדר שלנו...

ובגלל הצורך להמשיך ולזככנו מהרע של "חטא עץ הדעת", לכן נותרה התופעה ש"בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו". כלומר, ברור שלעולם לא יוכלו "לכלותנו", אלא שעצם הפחד מהגזירות של שונאינו ש"עומדים" ומתכננים להשמידנו, מזכך נשמותינו...

וכמשל הסיפור ששמעתי מפי הרה"ח ר' לייזר ננס ז"ל, ששרד עשרות שנות מחנות ריכוז אצל הסובייטים בסיביר, אשר באחד המסעות שהעבירם כאסירים ממחנה אחד לשני, היו מהלכים אלפי אסירים בטור עורפי, רעבים ורועדים מכפור, מלווים בקלגסים-סובייטים מדושנים ועטופי פרוות מצוידים בכלבי דוברמן טורפים, כדי לסכל כל ניסיון בריחה של אסירים.

מחוקי המסע היה שאם אסיר מתמוטט ונופל, אסור לאף אחד להצילו. טור האסירים ממשיך להתקדם, ואחד הסוהרים נשאר לידו עד שיתרחקו השאר, ויורה בראשו כדי לגאלו מיסוריו...

לפתע - מספר ר' לייזר על עצמו - התמוטטתי בעת מסע ההעברה, הכרתי נתרפלה, צעדי חבריי הולכים ומתרחקים ואני לוחש בשפתיים יבשות את הוידוי ומצפה לשריקת הכדור הגואל... והנה אני מרגיש ליד חוטמי הבל חם, אני פוקח את עיני ולחרדתי אני רואה מולי את מלתעותי של הדוברמן הנוהם בפראות... מרוב פחד זינקתי על רגלי והתאוששתי... והסוהר פוקד עלי רוץ מהר

והשג את חבריך!... למזלי אחר כמה דקות הוכרזה הפסקת-מנוחה בקרחת היער, וכך ניצלת.

בפינת היער נתקרב אלי אותו סוהר והזכיר לי שלפני כמה שנים, נסע עמי ברכבת והוא היה נוטה למות מרעב, אז הצעתי לו, לדבריו, כמה קוביות סוכר למציצה, מצרך שהיה יקרה-מציאות. חייו נצלו בזכותי!

כשראיתי אותך עכשיו גוסס – אמר הסוהר – לא מלאני לבי לירות בך, מציל חיי. לכן החלטתי לשטות בך את הכלב, אבל לא שחררתי את רצועתו, כי לא התכוונתי שבאמת יטרוף אותך, אלא רק כדי להפחידך ולגרום לכוחותיך הנעלמים להתגלות, להעמידך מנפילתך ולהשיבך לחיים...

אלא שעדיין ייפלא: הייתכן שישראל עם קרובו "ישקעו" כל כך בטומאת-מצרים, עד כדי שמצד עצמם אינם מסוגלים "לצאת ממצרים" לולי הקב"ה ש"שלפם" משם?!

ממשיך בעל ההגדה ומלמדנו: "וירעו אותנו המצרים" ולא נאמר: "וירעו לנו המצרים". לרמוז כי העובדה שהגענו לשפל כזה, נובעת מכך שהמצרים "עשו אותנו כה רעים", ולא מצד נשמות ישראל, שלעולם לא היו יכולים להידרדר כל כך, לולי השפעת ה"מצריות" עליהם...

כשראיתי אותך עכשיו גוסס, לא מלאני לבי לירות בך, מציל חיי. לכן החלטתי לשטות בך את הכלב, אבל לא שחררתי את רצועתו, כי לא התכוונתי שבאמת יטרוף אותך, אלא רק כדי להפחידך ולגרום לכוחותיך הנעלמים להתגלות, להעמידך מנפילתך ולהשיבך לחיים...

ומסיים בשבח:

"ובנה לנו את בית הבחירה"

אלא שכעת מתעוררת השאלה המתבקשת: לפי כל הציר-הרעיוני המוסבר לעיל, הגענו למסקנה ש"גלות מצרים" לא הצליחה להביא לבירור המיוחל. שהייתה זו גאולה של "לא זכו", ורק בגלל חסדי הקב"ה בחמלתו על מצבנו השפל נגאלנו בגאולה "מלמעלה". מהי אם כן המעלה וההתלהבות מגאולה שכזו? מה ה"סיפור" שעושים מ"ציאת מצרים"?!

כאן בא המהפך של "ומסיים בשבח": מהו השבח הנפלא שבגאולה זו? – ש"בנה לנו את בית הבחירה – לכפר על כל עוונותינו!" וכך קוראים אנו:

עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה טוֹבָה כְּפֹלָה וּמְכַפֶּלֶת לְמָקוֹם עָלֵינוּ. שֶׁהוּצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. וְעָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים. וְעָשָׂה בְּאַלְהֵיהֶם. וְהָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם. וְנָתַן לָנוּ אֶת מִמּוֹנָם... וְהִכְנִיסָנוּ לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל. וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ.

השאלות המתעוררות למקרא פסקה זו הן:

- מדוע בכל אחת מה"מעלות" הקודמות הסתפק בעל ההגדה בצייון ה"מעלה" שקבלנו מאת השם, ולא ראה צורך "להסביר" מהי התועלת שבמעלה זו. רק בהגיעו למעלת "בית הבחירה", נזקק לבאר מהי התועלת שבה: "לכפר על כל עוונותינו"?
- אם כבר החליט להסביר מהי תועלת "בית הבחירה", מדוע לא הצביע על התכלית הכי פשוטה, המפורשת בתורה: "ועשו לי מקדש (בשכיל) ושכנתי בתוכם"? האמנם מעדיפה ההגדה לציין את "כפרת העוונות" (תועלת הדרושה רק לבעלי-עבירה...) יותר מ"השראת השכינה" שהיא תועלת המתאימה לכל יהודי כצדיק כרשע?
- מה הקשר בין "בניין בית הבחירה" לעניין "סיפור ביציאת מצרים"?! "בית הבחירה" הוא לכאורה עניין בפני עצמו, כמו שאינו ממשיך לספר "ונתן לנו ששה סדרי משנה" וכדומה... וההסבר הוא, בהמשך לאותו חוט-שרדה מרכזי העומד בבסיסי ההגדה:

בכנותו את "בית המקדש" בתואר "בית הבחירה" נתכוון לרמוז לנו, שתכליתה המהותית של גאולת-מצרים היא, היותה נובעת מ"בחירת" הקב"ה בעם ישראל.

"בחירה-אמיתית" היא כאשר הדבר הנבחר אין בו שום "מעלות" ביחס לזולתו, כי אז זו "בחירה חפשית" – לא רק מכפיה חיצונית, אלא חפשית גם – מאילוץ-ההיגיון... בחירה כזו תיתכן רק בעצמותו יתברך שאצלו אין שום מציאות מחוץ לו, היכולה 'להכתיב' לו מה לבחור. כי בדרגות של הספירות שהן בסדר ההשתלשלות, ישנה ה"חכמה" ו"מידת הדין" המקטרגת על הזכות להיגאל.

אי לכך, בחירתו בעם ישראל, נובעת מרצונו העצמותי, שהוא חד ממש עם נשמות ישראל. על כן, למרות ש"אח עשוי ליעקב" (כדברי המקטרגים העליונים: "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה – מה נשתנו אלו מאלו"? – בחרה

עצמותו של הקב"ה בעצמותו של יהודי, שהם "כולא חד"...)!

הדגשה כפולה יש כאן: בזכות היותנו "נבחרים" בבחירתו של הקב"ה, ששורשה בדרגא שמעל סדר ההשתלשלות, זוכים אנו ל"כפרה" (לא רק מחילה וסליחה), לניקוי מוחלט מה"זיהום" של חטא עץ הדעת, שכולל את "כל עוונותינו" שמשתלשלים ממנו...

אף שגם במישור של ההשתלשלות היחס בינינו לקב"ה הוא כיחס הבן אל האב, אבל עם כל הקשר הטבעי שביניהם, הרי הם שתי ישויות נפרדות. על כן במישור זה, פוגם החטא ודרושה פעולה-אקטיבית של כיפור, כתהליך הכביסה המסיר את הכתמים מהבגד, כמו שכתוב: "הלבן חטאינו כשלג וכצמר".

לא כן, ה"כפרה" הנובעת מה"בחירה" האלוקית, שמעל להשתלשלות – שם ישראל וקוב"ה כולא חד. כשמתגלית דרגא עמוקה זו, שם מלכתחילה לא נגע ולא פגע החטא. אזי ההזדככות היא בדרך ממילא.

זהו אפוא הפירוש במשפט: "בנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו". אין הכוונה ל"כפרת-הקרבנות" שמקריבים בו לחטאת ולאשם ('תועלת' הדרושה רק ל"חוטאים"), כי אז היה לו לומר "בנה לנו את בית הבחירה להקריב קרבנותינו בתוכו"... אלא הכוונה היא, שבעצם בניית המקדש מתבטאת ה"בחירה", זו הגורמת לזיכוך המוחלט מחטא עץ הדעת, (זיכוך שזקוקים לו גם צדיקים הכי גדולים שנאמר עליהם ש"מתו בעטיו של נחש").

הגנות והשבח

לסיכום: התהייה המרכזית המעיבה על הניגש לערוך את הסדר, מדוע לא הייתה גאולת-מצרים

ותוצאותיה, גאולה נצחית נמשכת – נפתרת לאור הסבר "חוט-השרדה" העומד בבסיס חוליות ההגדה, כי ההתערבות האלוקית בגאולה ממצרים נבעה מן העובדה שבני ישראל "לא זכו" – לא הזדככו לחלוטין במצרים, ואדרבה, שאם עוד רגע קט לא היה הקב"ה מתערב וגואלם, היו טובעים חלילה בנו"ן שערי טומאה... דווקא מהיבט זה, ההתערבות האלוקית היא סימן ל"חולשת הגאולה", גאולה שמונחת מלמעלה בגלל קוצר השעה, אך עדיין לא נקלטת ולא מופנמת לגמרי "כאן למטה". כדי להביא לגאולה שלימה, עדיין זקוקים לתהליך של תיקון, לתהליך של עבודה פנימית שחודרת ומופנמת ומזככת את האדם "מלמטה".

באור האמור יובהר גם מבנה-ההגדה וסיפור יציאת מצרים:

תחילתו ב"גנות" – לא רק גנות המצב של "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו" מוזמן תרח, אלא – ב"חולשתה" של גאולת-מצרים בהיותה גאולה של "קבצנים"... שאין בידם פרוטה של זכות לפורטה; עד שדווקא עומק שפלותם גרם לעורר עליהם רחמים עד ש"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם", אך המה מצד עצמם אינם ראויים לגאולה, וזוהי ה"גנות".

ומסיימים ב"שבח" של עם ישראל ו"שבח" הגאולה, שבאמת לאמיתה נובעת הגאולה ממעלתם העצמותית של בני ישראל, שהם חד עם הקב"ה עקב "בחירתו" בהם למעלה מכל חשבון של זכות וחובה. והדבר יבוא לידי גילוי מלא בגאולה האמיתית והשלימה, במהרה בימינו, בה נפעלת ה"כפרה-הרטרואקטיבית" המוחלטת על כל ה"זיהום" של חטא הקדמון".

המצה יש בה כח

ידוע מה שכתוב בזוהר בפרשת ויצא שהמצה היא "מיכלא דמהימנותא", שע"י אכילת מצה תתחזק האמונה בלב נשמות ישראל. ובספר החינוך כתב כעין זה עפ"י פשט שעל ידי המצות שנעשה בזכרון יציאת מצרים תקבע בלבבינו האמונה הזאת, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. רק שהוא כתב ממצוה זו בנגלה, ועפ"י הנסתר הנה באמת המצה יש בה הכח הזה לחזק האמונה מלבד הזיכרון. הגליא [נגלה] שבתורה הוא כפי הסתם [נסתר] כמו הלבוש לגוף.

דרך מצותיך ל'צמח צדק' מצות חמץ ומצה

הפך ים ליבשה

מדוע בשעת קריעת ים־סוף צמחו בים עצים נושאי פירות?
 • מהו ההבדל בין בקיעת הים בעת היציאה ממצרים ל"ב גזרים, לבקיעת הנהר לעתיד־לבוא לז' נחלים? • מה ההבדל בין אהבת ה' של הנפש־האלוקית, לאהבת ה' של הנפש־הבהמית? • לשם מה ירדה הנשמה למטה, ומהי מטרת הירידה לגלות? • וגם: מהו עניינה של "סעודת משיח" ביום־טוב האחרון של פסח? • ביאור פנימי על מהות הפיכת ים ליבשה, בנפש האדם ובגילויים האלוניים שלמעלה

הרב יואל כהן

א. על קריעת ים־סוף, שאירעה בשביעי של פסח, אומרים חז"ל: "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וכל שאר הנביאים". כלומר, הגילוי האלוני שהתגלה לעיני בני־ישראל בשעת קריעת הים היה נעלה מהגילוי האלוני המתגלה בשעת הנבואה אל הנביאים. עוד אמרו חז"ל: "בא וראה כמה גדולים יורדי הים, משה כמה נתחבט ונתחנן כו' הראיני נא את כבודך, א"ל הקב"ה לא תוכל לראות פני, וראית את אחורי ופני לא יראו, ויורדי הים כל אחד ואחד מראה באצבעו ואומר: זה אלי".¹

בספרי קבלה וחסידות מבואר, שעניין קריעת הים והפיכתו ליבשה רומז להתגלות הדרגות

האלוקיות הנעלות ביותר. "ים" ו"יבשה" הם העלם וגילוי. הנבראים שעל היבשה גלויים, ואילו הנבראים שבים ("כל מה שיש ביבשה יש בים") מוסתרים ונעלמים. וזהו החידוש של קריעת ים־סוף ש"הפך ים ליבשה" – הדרגות המוסתרות והנעלמות, "ים", באו לידי גילוי – "יבשה".

המושג גילוי העלם הוא מושג יחסי לכאורה. ביחס לנבראים שבעולם העשיה הגשמי, התגלות כלשהי של ברואי עולם העשיה הרוחני נחשבת ל"גילוי העלם"; וכך גם למעלה יותר בעולם היצירה: התגלות המלאכים שבעולם הבריאה, בעולם היצירה נחשבת ל"גילוי העלם". וכן הלאה בכל הדרגות כולן, שהתגלות דרגה עליונה בדרגה שתחתיה היא "גילוי העלם" ביחס לדרגה הנמוכה.

5 חולין קכז, א.
6 תהלים סו, ו.

היוצאים מהאדמה. אם־כן נס גשמי זה מבטא את תוכנו הרוחני של נס בקיעת הים – הבאת הכוחות הנעלמים אל הפועל, מן ההעלם אל הגילוי.

בקיעת הנהר לעתיד־לבוא

ב. כשם שבצאת ישראל ממצרים הקב"ה בקע לפניו את ים־סוף, כך גם בעת היציאה מהגלות אל הגאולה העתידה יבקע הקב"ה את הים והנהר. דבר זה מבואר בנבואת ישעיה¹² (אותה קוראים בהפסרת אחרון של פסח בחו"ל) אודות הגאולה העתידה: "והחרים ה' את לשון ים מצרים, והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים".

אבל ישנו הבדל בין קריעת ים־סוף בגאולה הראשונה ממצרים לבקיעה לעתיד־לבוא: ביציאה ממצרים נבקע הים לייב גזרים (כדברי חז"ל¹³ על הפסוק¹⁴ "לגזור ים סוף לגזרים"); אולם לעתיד־לבוא, בקיעת הנהר תהיה "לשבעה נחלים"¹⁵ כנגד "שבע גלויות" המזכירות בפסוק לעיל¹⁶: "מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת"¹⁷.

וצריך ביאור: מהו התוכן הפנימי בכך שבקיעת הנהר לעתיד־לבוא תהיה כנגד "שבע הגלויות" שמהן יתקבצו בני־ישראל? את העובדה שקריעת ים־סוף הייתה לייב גזרים קל יותר להבין: כיוון שישראל הם הנגאלים, לכן הים נגזר לייב גזרים כנגד החלוקה של עם ישראל לייב שבטים¹⁸; אולם מדוע

בזמן קריעת הים ליבשה גדלו עצים על היבשה והצמיחו פירות. נס זה הוא המשך ישיר של נס קריעת הים: תוכנה של קריעת הים הוא שההעלם בא לידי גילוי. וזהו התוכן של צמיחת האילנות והפירות: שהכוחות הנעלמים שבאדמה, כוח הצומח שבכוחו להצמיח ריבוי עצום של אילנות לכל סוגיהם, בא לידי ביטוי ומתגלה

אם־כן מהי דרגת ההעלם שהתגלתה בקריעת הים? על כך אומר המכילתא⁷ ש"נבקעו כל מימות שבעולם". משמעות הדברים ברוחניות היא, שבכל דרגה ובכל עולם ההעלם שלגביו בא לידי גילוי. ונמצא, שבזמן קריעת ים־סוף כל הדרגות, אפילו הנעלות והנעלמות ביותר, באו לידי גילוי. זו כוונת חז"ל ש"ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל": ההתגלות האלונית הרגילה המתגלה אצל הנביא היא הדרגה אליה הנביא "כלי" לקבלה; ואפילו משה רבנו, ש"לא קם נביא עוד בישראל כמשה"⁸, ההתגלות האלונית המתגלה אליו בעת הנבואה היא הדרגה שהוא בבחינת "כלי" לקבל אותה, אולם דרגות נעלות יותר שהוא אינו בבחינת "כלי" לקבלתן – הן בבחינת "העלם" לגביו. ומקרא מלא הוא: "וראית את אחורי ופני לא יראו". אך כל זאת הוא המצב הרגיל; אולם בקריעת ים־סוף, שהייתה הכנה למתן־תורה, התרחש פלא גדול ו"נבקעו כל מימות שבעולם" – כל בחינות ההעלם, גם הדרגות הנעלות ביותר, באו לידי גילוי בדרגות הנמוכות ביותר, עד שאפילו "שפחה" ראתה גילויים אלה.

ועל־פי זה מבאר הרבי

זי"ע¹⁰ את המסופר בחז"ל¹¹ שבזמן הפיכת הים ליבשה גדלו עצים על היבשה והצמיחו פירות. שהרי לכאורה הדבר אינו מובן: צמיחת אילנות עם פירות הוא דבר שלוקח משך זמן של ימים ושבועות, ומדוע נעשה כאן נס שבין לילה גדלו עצים חדשים נושאי פירות? מהו תוכנו של נס זה? אלא שנס זה הוא המשך ישיר של נס קריעת הים: תוכנה של קריעת הים הוא שההעלם בא לידי גילוי, כנ"ל. וזהו התוכן של צמיחת האילנות והפירות: הכוחות הנעלמים שבאדמה, כוח הצומח שבכוחו להצמיח ריבוי עצום של אילנות לכל סוגיהם, בא לידי ביטוי ומתגלה בפעולת הצמיחה של האילנות

7 מכילתא ופרש"י בשלח יד, כא.
8 דברים לד, י.
9 שמות לג, כג.
10 לקוטי שיחות חלק ג' שיחת שביעי של פסח סעיפים א, ז.
11 ראה שמות רבה סוף פרשה כא.

12 יא, טו.
13 פרקי דרבי אליעזר פרק מב.
14 תהלים קלו, יג.
15 ישנו הבדל נוסף בין שתי הבקיעות: ביציאה ממצרים הבקיעה התרחשה בים בלבד; ואילו ביציאה מהגלות הבקיעה תהיה גם בנהר. משמעות הבדל זה מבוארת גם היא במאמרי חסידות של שביעי של פסח, אך בהזדמנות זו נתמקד בהבדל המוזכר בפנים.
16 רש"י על הפסוק שם.
17 ישעיה שם יא (ו"מאי הים" שהוזכר שם "אינו מאותו צד" – רש"י שם).
18 ועל־דרך שמצינו בנוגע למתן־תורה ש"אוריין תליתא", התורה המשולשת (תורה, נביאים וכתובים), ניתנה "לעם תליתא" – לעם שנחלק לג' סוגים: כהנים, לויים וישראלים – ראה שבת פח, א. ובפירש"י שם.

חלוקת הנהר תהיה בהתאם למספר הגלויות שמהן יוצאים ועולים בני־ישראל¹⁹?

עוד צריך להבין: במדרש מבוארת מעלת ההתגלות האלוקית שתהיה לעתיד־לבוא בכך שהאמירה "זה אֱלֹהִי" תהיה פעמיים. ובלשון המדרש²⁰: "אמר הקב"ה, בעולם הזה אמרתם לפני פעם אחת זה אֱלֹהִי; אבל לעתיד־לבוא אתם אומרים אותו דבר ב' פעמים, שנאמר²¹: ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה גו' זה ה'". ולכאורה, מהי המשמעות של אמירת "זה" פעמיים? אחרי שכבר הייתה ראית הגילוי האלוקי באופן של "מראה באצבעו" ואומר זה²², מה מתווסף באמירה ובראייה השנייה לעתיד־לבוא?

התגלות הנעלם שבנשמה

ג. קריעת־ים־סוף היא השלב האחרון של היציאה ממצרים. עד אז הייתה אימת המצרים על בני־ישראל, ורק בעת קריעת־ים־סוף השתחררו בני־ישראל לגמרי מהמצרים. מכך מובן, שגם בקיעת הנהר לעתיד־לבוא תסמל את היציאה המוחלטת מהגלות ואת תחילתה של הגאולה. כשם שכל הגילויים העתידיים תלויים "במעשינו ועבודתנו"²³ של כל בני־ישראל במשך זמן הגלות, כך גם הגילוי המיוחד של בקיעת הנהר והפיכתו ליבשה נובע מעבודתם המיוחדת של בני־ישראל במשך זמן הגלות. המאפיין המיוחד של עבודת ה' בזמן הגלות הוא –

הדביקות העיקשת של בני־ישראל באמונתם בה' וקיום מצוותיו. למרות כל הקשיים וכל הניסיונות הנובעים מחושך הגלות, בני־ישראל עומדים בתוקף בדביקותם בקב"ה. וכשם שבגלות מצרים

19 לפי פשוטו, חלוקה זו היא מפני שכל גלות תעלה ממקום אחר וחלק אחר מהים או הנהר ייבקע עבודה – כך היא פשוט משמעות דברי רש"י שם; אולם לפי זה הבקיעה "לשבעה נחלים" היא עניין חיצוני בלבד. ומסתבר לומר שבחלוקה זו כנגד הגלויות יש גם תוכן פנימי, כדלקמן. שמות רבה סוף פרשה כג.

20 ישעיה כה, ט.

21 שבגילוי זה נכללות הדרגות הנעלות ביותר, כנ"ל סעיף א'.

22 ראה תניא ריש פרק לו.

לא שינו שמם ולשונם²⁴ כך גם בגלות האחרונה לא נעשה שינוי במהותו הפנימית של בני־ישראל והם שומרים על דביקותם הפנימית בה'. ובזכות עבודה מיוחדת זו יזכו בני־ישראל לעתיד־לבוא לגילוי הדרגות הנעלמות והנסתרות שבאלוקות.

ביאור העניין:

כמו שבדרגות האלוקיות למעלה יש "ים" ו"יבשה", העלם וגילוי, כך גם בנפש האדם למטה יש בחינת "ים" ו"יבשה", כוחות נעלמים וכוחות גלויים. כאשר אדם עובד עבודתו באופן מסודר, על־פי טעם ודעת, העבודה היא לפי ההגבלה של הכוחות הגלויים. הוא מתייגע ומשקיע לפי הבנתו והרגשתו המוגבלים; מה־שאינ־כן כאשר ישנם קשיים והפרעות בעבודת ה', מתגלים ומתעוררים באדם כוחות נעלמים ועמוקים על־מנת להתגבר על הקשיים. דוגמה לדבר

בגשמיות: כאשר זרימת מי הנחל נחסמת על־ידי אבנים העוצרות את הזרימה, הזרם אמנם נעצר לכמה רגעים, אבל אחר־כך, כשגוברים המים ופורצים את החסימה, זורמים המים ביתר שאת מאשר קודם החסימה. סתימה זו, אף שבחיצוניותה נראית כחוסמת ומפריעה לזרימה, הרי לאמיתו של דבר היא זו שמעוררת את הזרם הפורץ אחר־כך בעוצמה רבה, עוד יותר מזרימת המים כשהם לעצמם. וכך גם ברוחניות: על־ידי הקשיים והמניעות, כללות עבודתו של האדם נעשית לא רק מצד הכוחות הגלויים, החיצוניים והמוגבלים של האדם, אלא מצד הכוחות הפנימיים והעמוקים יותר שבנפשו.

ובשביל גילוי כוחות אלה ירדה הנשמה לגוף²⁵. על־ידי ההתלבשות בגוף והנפש־הבהמית המסתירים ומפריעים לנשמה בעבודתה, מתגלים הכוחות הפנימיים של הנשמה ותוקף דביקותם באלוקות. כאשר הנשמה נמצאת למעלה בעולמות הרוחניים ללא כל הפרעה והסתרה על דביקותה בה', כוחות פנימיים אלה אינם באים לידי ביטוי;

24 ראה מכילתא שמות יב, ו. וראה ספר המאמרים תש"י עמ' 171 ואילך.

25 ראה בכללות עניין זה בספר הערכים חב"ד חלק א' עמ' תצו ואילך ובנסמן שם.

"שכלי" במהותו מגביל את תוקף המידות שבו; מה־שאינ־כן אצל הבהמה המידות הן בתוקף גדול ללא שום הגבלה.

וכך גם בנפש־הבהמית ישנו תוקף של התפעלות שאינו קיים בנפש־האלוקית. הנפש־האלוקית להיותה בבחינת "אדם" והשכל והאמת מאירים בה, אזי גם כאשר ישנה התפעלות המידות, ההתפעלות היא בהגבלה. מה־שאינ־כן הנפש־הבהמית, להיותה בדרגת "בהמה", למטה מטעם ודעת, ההתפעלות היא בתוקף רב. אלא שהתפעלות הנפש־הבהמית מצד עצמה היא בעניינים בהמיים; אולם כל זאת הוא לפני פעולת הנפש־האלוקית בנפש־הבהמית, אך לאחר שהאדם עובד עבודתו ומברר ומזכך את נפשו־הבהמית עד שגם היא תאהב ותרצה ענייני קדושה ואלוקות – "בכל לבבך, בשני יצריך"³³ – אזי אהבת ה' של האדם מקבלת את התוקף וההתפעלות של הנפש־הבהמית.

במילים אחרות: על־ידי פעולת הנפש־האלוקית בנפש־הבהמית שגם בה תתעורר האהבה לה', אהבת הנפש־האלוקית נעשית בהתפעלות ובתוקף רב יותר מכפי שזה בנפש־האלוקית מצד עצמה. גם הנפש־האלוקית מקבלת את הטבע של הנפש־הבהמית וכללות הקשר לאלוקות נעשה חזק הרבה יותר.

זהו הפירוש החסידי³⁴ לפסוק³⁵ "משכני אחרך נרוצה": לכאורה, מדוע מתחיל הפסוק בלשון יחיד, "משכני", ואחר־כך עובר ללשון רבים, "נרוצה"? אלא שבתחילה אומרת כנסת־ישראל לקב"ה "משכני", תעורר את הנפש־האלוקית להימשך אחרך; ואחר־כך, על־ידי עבודת האדם ופעולתו בנפש־הבהמית, "אחרך נרוצה" – לשון רבים: גם הנפש־האלוקית וגם הנפש־הבהמית "ירוצו" בתוקף רב אחרי הקב"ה – "ורב תבואות בכח שור"³⁶.

וגם הבנה זו קיימת במשל אמת המים הנ"ל³⁷: מלבד זאת שהחסימה הנעשית על־ידי האבנים מעוררת את תוקף הזרימה של המים, הרי שהאבנים עצמן מוסיפות במרוצת המים. תוקף ההילוך של אבנים הוא חזק הרבה יותר מהמים – אבנים שנופלות ממקום גבוה, תוקף ירידתן גדול הרבה יותר מעוצמת ירידת המים. וכך גם בענייננו: כאשר המים פורצים את החסימה של האבנים, האבנים מצטרפות גם הן לזרימת המים, ועל־ידי כך מרוצת

דווקא על־ידי ירידת והתלבשות הנשמה בגוף גשמי ובנפש־הבהמית המפריעים ומקשים על הדביקות בה' – הכוחות העמוקים של הנשמה באים לידי גילוי.

כשם שהדברים אמורים ביחס לכללות עניין ירידת הנשמה אל הגוף, כך גם בפרטיות יותר בנוגע לירידה הנוספת של נשמות ישראל אל הגלות: עניינה של הגלות הוא, שבנוסף להעלם והסתר שנעשה על הנשמה מצד עצם ההתלבשות בעולם הגשמי, ישנם הפרעות וניסיונות נוספים המקשים עוד יותר על קיום המצוות. ותכלית המכוון שבירידה זו היא גילוי הכוחות הנעלמים שבנשמה²⁶.

ו"במידה שאדם מודד בה מודדין לו"²⁷: כאשר יהודי מגלה את הכוחות הנעלמים שבנשמתו מתגלים הכוחות הנעלמים העליונים. על־ידי התעוררות והתגלות הכוחות הפנימיים של הנשמה להתגבר על כל המכשולים השונים ולדבוק בה' ובתורתו, מתגלים גם הדרגות הנעלמות שבאלוקות ובאים לידי גילוי – "מידה כנגד מידה"²⁸.

"משכני אחרך נרוצה"

ד. ליתר פירוט, בתוספת הנעשית בנשמה על־ידי ירידתה לגוף ולגלות ישנו עניין נוסף²⁹. מלבד זאת שהקשיים וההפרעות מעוררים את התגלות הכוחות הנעלמים של הנשמה האלוקית, הרי שהעבודה למטה עם הגוף והנפש־הבהמית מחדשים בנשמה תוקף חדש שלא היה קיים בה מצד עצמה, גם לא בהעלם.

הנפש־האלוקית היא "בן־אדם" במהותה – "אתם קרויים אדם"³⁰. הנפש־האלוקית שואפת לרוחניות ולקדושה והיא תמיד בתנועה של עלייה למעלה, ועליה נאמר³¹ "רוח האדם העולה היא למעלה"; לעומת־זאת הנפש־הבהמית היא בדרגת בהמה. תכונתה היא להימשך אחרי דברים נחותים ומגושמים כמו הבהמה. על נפש זו נאמר³² "רוח הבהמה היורדת היא למטה". אך למרות נחיתותה של הנפש־הבהמית ודמיונה לבהמה כפשוטה, הרי מצד זה עצמו יש בה מעלה מיוחדת: אצל בהמה ישנו תוקף מיוחד של התפעלות וחמימות יותר מכפי שזה אצל בן־אדם. עצם העובדה שהאדם הוא

26 ראה ספר המאמרים מלוקט תמוז–אלול עמ' קמט.

27 סוטה ח, ב.

28 סנהדרין ז, א.

29 ראה ספר הערכים חב"ד שם.

30 יבמות סא, א.

31 קהלת ג, כא.

32 שם.

33 ברכות נד, א.

34 ראה לקוטי־תורה ויקרא ב, ד. וראה ספר המאמרים מלוקט שם.

35 שיר השירים א, ד.

36 משלי יד, ד.

37 ראה ספר הערכים שם עמ' תצח ובנסמן שם.

המים חזקה הרבה יותר. המים מקבלים את עוצמת הזרימה שישנה באבנים.

וכך גם ברוחניות. מלבד זאת שקשיי הגלות מעוררים את תוקף האהבה לה' הקיימת בהעלם בנשמה מצד עצמה, הרי שהניצוצות החבויים עמוק בתוך הדברים הגשמיים והניסיונות מוסיפים עוצמה רבה לאש האהבה לה' הבוררת בנשמה האלוהית של היהודי.

זהו התוכן הפנימי של דברי חז"ל³⁸ "לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא בכדי שיתוספו עליהם גרים": מלבד גרים כפשוטם, שהם התקבצות של ניצוצות נעלים במיוחד שנפלו בין הגויים והעלאתם חזרה לקדושה³⁹, בדברים אלו

טמון הרמז לכך שעלידי פיזור בניישראל בארבע קצוות תבל והתעסקותם בדברים הגשמיים לשם שמים - מבררים בניישראל את ניצוצות הקדושה הטמונים בגשמיות העולם ומעלים אותם חזרה לקדושה. ניצוצות אלה, החבויים ונסתרים כל כך, שורשים נעלה ועמוק יותר מהניצוצות הגלויים⁴⁰. לכן עלידי חזרתם לקדושה עלידי בניישראל, מתווספים בישראל כוחות עמוקים ונעלים בעבודת ה' יותר מכפי שזה בנשמה האלוהית מצד עצמה.

גילוי הפנימיות של הגלות

ה. זהו ההבדל בין קריעת ים-סוף שהייתה לאחר יציאת מצרים לבין בקיעת הנהר שתהיה לאחר הגלות: קריעת הים לפני מתן-תורה, הייתה התגלות עצומה של הדרגות הנעלמות שבאלוקות בגלוי ממש בעולם-הזה. "נבקעו כל מימות שבעולם", הן הדרגות הנעלות ביותר שבנפש-האלוקית והן הדרגות העמוקות ביותר שבאלוקות באו לידי גילוי. אך כיוון שעבודת ההכנה לגילוי זה הייתה לפני מתן-תורה, שאז הייתה קיימת המחיצה

המבדילה בין "עליונים" ל"תחתונים"⁴¹, לכן עבודת בניישראל הייתה בעיקר בגילוי התוקף של הנשמה היהודית. הגשמיות הייתה מנותקת מהרוחניות ולא הייתה האפשרות לקשר את הניצוצות החבויים בה באור הקדושה האלוהית; לא היה בהם את הכוח להתעלות ולהתכלל בקדושה ממש. מה-שאינ-כן בגלות שלאחר מתן-תורה, יש את הכוח המיוחד להפוך את הגשמיות עצמה ולהעלות את הניצוצות שבה לקדושה ממש. לכן עבודה מיוחדת זו של בירור הניצוצות בזמן הגלות מוסיפה "רכוש חדש" לקדושה. ניצוצות אלה שירדו מטה מטה, להיותם מושרשים מעלה מעלה, מוסיפים עילוי רב לאבוקת האור האלוהי שתתגלה בעולם ובנפש האדם בגאולה העתידה.

זהו תוכן המדרש שלעיתיד-לבוא יאמרו ישראל פעמיים "זה": מלבד זאת שיתגלו העניינים הנעלים והמוסתרים ביותר (דבר שכבר אירע בשעת קריעת ים-סוף), הרי שהפנימיות של ההעלם עצמו תתגלה. זהו סוג חדש של התגלות.

על-פי כל זה מובן מדוע קריעת ים-סוף הייתה ל"ב גזרים כנגד י"ב שבטי ישראל, ואילו הבקיעה לעתיד-לבוא

תהיה לז' נחלים כנגד ז' הגלויות מהם יעלו בניישראל אל הגאולה: גלות מצרים פעלה בעיקר את התעוררות הכוחות הנעלמים של הנשמה האלוהית, וכאשר מתגלה הפנימיות של ישראל, כפי שהם מצד שורשים בעצמות האלוהיות, ישנה חלוקה ל"ב כנגד י"ב שבטי ישראל; מה-שאינ-כן לעתיד-לבוא, מלבד זאת שיתגלו הכוחות העמוקים שבנשמות ישראל, הרי שהפנימיות של הגשמיות והגלות תתגלה. הניצוצות הנעלים החבויים בגשמיות ובניסיונות הגלות יאירו בגלוי בנשמות ישראל. לכן הבקיעה תהיה לז' נחלים כנגד ז' מקומות הגלות - אזי תתגלה הפנימיות של הגלות עצמה.

ובלשון הרבי זי"ע בהזדמנויות רבות: גאולה היא גולה בתוספת אל"ף - "אלופו של עולם". עניינה המיוחד של הגאולה העתידה הוא, שבגלות עצמה, בטבע העולם כפי שהוא, יתגלה ה"אלופו של עולם" שלמעלה מהטבע.

41 ראה שמות רבה פרשה יב, ג. וראה ביאור הדברים באריכות בספר "המועדים בחסידות" עמ' 230 ואילך.

"הארת משיח" ב"סעודת משיח"

ו. למרות העילוי הגדול שבגאולה העתידה ביחס לגאולה ממצרים, מכל מקום מבואר בספרים⁴² שהשורש לגאולה העתידה נעוץ בגאולה ממצרים. גאולת מצרים, היא כמו "פתיחת הצינור"⁴³ לעניין הגאולה. זהו אחד הטעמים לכך שמזכירין יציאת מצרים גם בימות המשיח⁴⁴, כיוון שגם גאולה זו תבוא מכוחה של הגאולה הראשונה ממצרים.

השייכות בין הגאולה ממצרים לגאולה העתידה מודגשת ביום-טוב האחרון של פסח. בשביעי של פסח מציינים את הנס של קריעת ים-סוף, שבמובן מסוים יש בו דמיון לגאולה העתידה: אחד החידושים העיקריים לעתיד-לבוא הוא בכך שאז "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ"⁴⁵, הרע יתבטל ויחלוף מן העולם לחלוטין⁴⁶. ומעין דבר זה אירע בשעת קריעת ים-סוף ש"לא נשאר בהם עד אחר"⁴⁷.

42 ראה בעניין זה בלקוטי שיחות חלק לז שיחה לימים אחרונים של פסח סעיף ה ובנסמן שם.

43 ד"ה כימי צאתך תש"ח רפ"ב.

44 דעת חכמים בברכות סוף פרק א.

45 זכריה יג, ב.

46 שלמות עניין ביעור הרע מן העולם לעתיד-לבוא, שייך

לכך שאז תתגלה הפנימיות של ההעלם והגלות (כנ"ל באריכות), שהם מקור הרע, וממילא הם עצמם יתהפכו לקדושה.

47 שמות יד, כח.

(זהו אחד הביאורים לכך שבשירת הים נכללו הנבואות על-דבר בית-המקדש השלישי שייבנה על-ידי הקב"ה בעצמו, "מקדש אדני כוננו ידיך", בזמן ש"ה' ימלוך לעולם ועד"⁴⁸. בעת זו היו ישראל ראויים לגאולה האמיתית והשלימה, עד שמיד בתחילת השירה - "אז ישיר משה", נרמז העניין של תחיית המתים⁴⁹).

ועניין זה מודגש עוד יותר ביום-טוב שני של גליות בחו"ל - אחרון של פסח, שבו קוראים בהפטרה אודות נבואת ישעיה על היעודים הגדולים של הגאולה העתידה כנ"ל באריכות.

זהו הטעם להנהגת הבעש"ט לערוך ביום זה סעודה מיוחדת הנקראת "סעודת משיח"⁵⁰. ביום זה מאירה "הארת משיח"⁵¹, ובכדי לקשר הארה זו עם מציאות האדם נבקע המנהג לערוך סעודה עם אכילת מצות ושתיית ארבע כוסות יין⁵². סעודה גשמית זו, המיוסדת על הנהגת הבעש"ט ואחריו אדמו"רי חב"ד וצדיקים קדושים נוספים, מקשרת את "הארת משיח" שביום זה עם מציאותו של האדם, נשמתו וגופו, ועלידי כך מתחזקת האמונה והציפייה⁵³ של האדם לביאת המשיח, וכאשר האמונה והציפייה מאירים באדם, גם העשייה למען ביאתו גוברת ומתחזקת.

48 בשלח טו, יז-יח.

49 סנהדרין צא, ב. הובא בפירש"י על-הפסוק.

50 ראה בספר "היום יום" כ"ב ניסן.

51 ראה "היום יום" שם.

52 ראה ביאור עניין זה בספר המאמרים מלוקט אדר-סיון

עמ' רטו. וראה גם בלקוטי שיחות ח"ד עמ' 1298.

53 ראה רמב"ם הלכות מלכים ריש פרק י"א: "כל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבנו".

משה ומשיח

אמר ה' צמח צדק: היום האחרון של פסח נקרא בשם 'אחרון של פסח' כי הוא הסיום ממה שהתחילו בלילה הראשון של פסח. הלילה הראשון של פסח הוא החג שלנו על מה שהקב"ה גאל אותנו ממצרים, הגאולה הראשונה על ידי משה רבינו שהיה הגואל הראשון וזו היתה ההתחלה. אחרון של פסח הוא החג שלנו על הגאולה האחרונה שהקב"ה יגאל אותנו על ידי משיח צדקנו - הגואל האחרון. היום הראשון של פסח הוא יום שמחתו של משה רבינו, ואחרון של פסח הוא יום שמחתו של משיח.

שיחות הרבי הריי"ץ משנת ה'ת"ש עמוד עה

הפניה לבן תורה שמתוך ההגדה

טעימה מדברי הרבי מליובאוויטש זי"ע בלילות הסדר

ביטול ויראה בלימוד התורה

"ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים".

וראיה לדבר - "מעשה ברכי אליעזר ורבי יהושע... שהיו מסובים... והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה".

בעל ההגדה מדייק "ואפילו... כולנו יודעים את התורה" (ולא רק "לומדים את התורה") - שגם מי שכבר קיים מצות ידיעת התורה, שיועד כל התורה כולה,

[כידוע שבתלמוד תורה ישנן שתי מצוות: (א) לימוד התורה, (ב) ידיעת התורה. וכפי שמבאר רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה (פ"א ה"ה. פ"ב ה"י) ש"אין קץ ותכלית לעומק טעמי ההלכות והפולפול בטעמיהן ובדרשותיהן כו", אבל "ההלכות הנגלות לנו ולבנינו יש להן קץ ותכלית", ובמילא, יש אפשרות לקיים מצות לימוד וידיעת כל התורה כולה, "ללמוד פעם אחת כסדר כל התלמוד בבלי וירושלמי ומכילתא וסיפרא וסיפרי ותוספתות וכל המדרשים כו"]

ובמילא יודע גם כל פרטי העניינים דיציאת מצרים - עם זאת, מצוה עליו לספר ביציאת מצרים. ולכאורה: יהודי שיועד כל התורה - מוטב

שינצל את הזמן לחדש חידושים בתורה, לתרץ קושיות ולהפריך תירוצים, ובמקום זה מצווים עליו להסב עם כל בני ישראל בשווה ולספר ביציאת מצרים?!!...

הוא, ה"מחדש בתורה" האמיתי, שבכל בוקר מברך ברכת התורה מתוך תענוג מיוחד, בחשבו לעצמו שדברי חז"ל אודות "מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש" (ש"נאמר למשה מסיני") מכוונים בודאי אליו, ו"למי יחפץ המלך לעשות יקר יותר ממנו"... ואף על פי כן, מצווים עליו להסב יחד עם כולם ולספר ביציאת מצרים. זאת למרות שבין כל המסובים אין אף אחד שמסוגל להעריך את ה"חידושי-תורה" שלו!...

לכל-הפחות היו צריכים להושיבו במסיבה שנמצאים שם כאלה שיכולים להעריך את גודל מעלת החידושים שלו, ולפניהם יוכל לומר החידושים שלו!

ולמרות זאת, אומרים לו להסב עם כולם בשווה, ולספר ביציאת מצרים בפשטות: לומר "עבדים היינו לפרעה במצרים", ולומר - מבלי להתבייש... - "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו" (רכיון שכך היא המציאות צריכים לומר זאת), והעיקר, "ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו" - "ועכשיו" דייקא - כי, כשיתבונן במעמדו ומצבו יווכח שברגע שלפני זה היה הוא בעצמו בבחינת "עובד עבודה זרה" בדקות, כך שיכול לומר "ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו".

וההסברה בזה:

לימוד התורה צריך להיות בתכלית הביטול, כמאמר רז"ל (ברכות כב, א): "מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע". ומבאר רבינו הזקן (בתורה אור יתרו סז, ב) - "שלאורה אינו מובן דמיון זה מה להלן אף כאן כו", שהרי במעמד הר סיני וכל העם רואים את הקולות ופנים בפנים דיבר ה', מה שאין כן בעסק התורה של כל אדם כשלומד בפני עצמו - ש"גם עסק התורה שבכל אדם ובכל זמן הוא דבר ה' שנאמר למשה מסיני", וכמאמר רז"ל (תנא דבי אליהו רבה רפ"ח): "כל הקורא ושונה הקב"ה קורא ושונה כנגדו", וכמודגש גם בנוסח ברכת התורה: "נותן התורה" לשון הוה, "ועל ידי זה תפול עליו אימה ויראה כאילו קבלה היום מהר סיני".

וכל זמן שלא פעל על עצמו שלימוד התורה יהיה בתכלית הביטול, "באימה וביראה וברתת ובזיע" - הרי הוא בבחינת "עובד עבודה זרה" בדקות.

ובנוגע לענייננו:

כשיתבונן כדבעי בענין של "נותן התורה" לשון הוה, שמתן תורה

הוא ביום זה כמו בפעם הראשונה, כך שעכשיו אומר לו הקב"ה בעצמו: "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - הרי, גם אם ה"משכא דחויא" (=עור הנחש, כינוי לגוף. המערכת) שלו הוא מגושם וחומרי ביותר, תפול עליו אימה ויראה, ואז לא יעשה חשבונות האם אחרים יודעים ללמוד כמותו או משהו פחות ממנו, אלא יסב יחד עם כולם בשווה לספר ביציאת מצרים.

(תורת מנחם - התוועדויות ח"ג עמ' 20)

לעמול על חינוך יהודי

"ואת עמלנו אלו הבנים שנאמר כל הבן גוי תחין".

הראיה שבעל ההגדה מביא - "שנאמר כל הבן..." - אינה על כך ש"עמלנו" קאי על "בנים" (על דרך ה"כמה שנאמר" בשאר הלימודים), שהרי

על זה אין שום ראיה מהפסוק. הראיה היא רק על כך שהייתה צרה בנוגע לבנים, אבל על כך שבנים הם "עמל" - אינו מביא ראיה כלל.

וכיון שאינו מביא על זה שום ראיות - משמע שזהו דבר פשוט, וכיון שזהו דבר פשוט, אין צורך לזה בלימוד מפסוק.

דבר זה מלמדנו:

בכדי שהבנים, וכן התלמידים (הנקראים בנים, כדרשת הספרי ואתחנן ו, ז), יהיו כדבעי - מוכרח להיות עמל, מוכרחים להתייגע על זה.

מי שיש לו בנים ממושמים, מי שיש לו השפעה על תלמידיו עד שכאשר אומר להם מלה אחת הרי זה מספיק כבר עבורם - אל לו לחשוב שבזה יצא ידי חובה בעבודתו. גם באופן זה - בהכרח להתייגע על חינוכם.

"עמלנו" - עמל כזה שהתורה אומרת עליו שנחשב לעמל.

הוראה זו אינה רק להורים בנוגע לילדיהם ולמחנכים בנוגע לתלמידיהם, אלא זוהי הוראה לכל אחד ואחת מישראל, שהרי "הוכח תוכיח את עמיתך" הוא מצוה מן התורה, ו"פרו

ורבו" הוא מצוה מן התורה, ונוסף לזה - המצוה הראשונה, ו"פרו ורבו" אין פירושו רק בגשמיות, אלא גם ברוחניות.

בענין זה - שהמצוה הראשונה בתורה היא "פרו ורבו" - ישנו פתגם מחסידי אדמו"ר הזקן, ולפי נוסח אחר - מאדמו"ר הזקן בעצמו, ותוכן הפתגם הוא: סדר בתורה גם הוא תורה - היסוד הראשון בתורה, והיסוד הראשון בחיי היהודי, הוא, ש"יהודי צריך לעשות יהודי נוסף".

כל אחד ואחד מישראל מחוייב להתייגע בעשיית יהודי נוסף בכלל, ובחינוך הכשר בפרט.

וכאשר פועלים כדבעי בענין של "עמלנו אלו הבנים" - אזי נפטרים מגזירת פרעה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו"...

(תורת מנחם - התוועדויות חט"ז עמ' 205)

פניה לבני הישיבות

ב"ה, י"א בחודש הגאולה, ה'תשי"ב

אל תלמידי הישיבות, ה' עליהם יחיו
שלום וברכה!

ברשות הרבנים הגאונים שליט"א, מנהלי הישיבות, הנני פונה אליכם בזה ידידי, תלמידי הישיבות, ביחוד, נוסף על מכתבי הכללי מראש-חודש ניסן. תחלת חג הפסח, המתקרב ובא אלינו ועל כל ישראל לטובה, הוא עריכת ה"סדר", אשר כל אדם צריך להיות "חרד באימה לקיים מאמר חכמים שתקנו מצות הסדר והגדה... שאין שום דבר ריק בהן".

וכנגד ארבעה בנים דברה תורה בענין והגדת לבנך: אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול. וסמך, בעל ההגדה, לבן רשע תיכף לבן חכם, ובתוספת וא"ו "ואחד רשע" - וא"ו המוסיף.

זאת אומרת: א) גם לבן רשע יש תקוה, כי המקום מזמין לו בן חכם שיכול להשפיע עליו ולעזור לו להיטיב דרכיו - ובלבד שיתוסף, מי שהיה רשע עד עתה, לחכם, וייעשה טפל אליו. ב) אין לחכם לומר מה לי ולרשע, יאבד ברשעו - כי כל ישראל ערבין (ומעורבין) זה בזה, ועל כל אחד מוטל להשתדל להחזירו למוטב, ובלבד שיזכור תמיד שהרשע נתוסף ונטפל אליו, להיות מושפע ומקבל מהחכם, ולא להיפך. ג) על החכם לזכור תמיד אשר לפתח חטאת רובץ, וכל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו, וצופה רשע (שבקרבו) לצדיק ומבקש להמיתו - ולכן צריך לדקדק על עצמו ביותר, ולבקש רחמים שהקב"ה יעזור לו, שרק בזה - יוכל לו לרשע שבקרבו.

ואם בנוגע לרשע צריך להשתדל לעזור לו (בזהירות הראויה, כנ"ל), על אחת כמה וכמה - בנוגע לתם (טפש) ובנוגע לשאינו יודע לשאול.

וכשהבן חכם מוסיף ומצרף ומזכך ומגביה את הרשע, והתם, ושאינו יודע לשאול, אשר בכל אחד מהם בא וא"ו המוסיף בתחילתו, וא"ו דא אות אמת, המשכת תורת אמת, אז ממלאים את בקשתנו: ברכנו אבינו כולנו כאחד.

כמו שהיה בעת שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא, ויחן שם ישראל - לשון יחיד. אשר זהו תכלית ענין יציאת מצרים, כאמור: בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה,

אלא שאח"כ גרם החטא ונתגשמו הם והעולם, ועל ידי העבודה עתה, חוזרים ומבררים ומזככים, עד שבימות המשיח יוגמר הבירור ויזדכך גשמיות הגוף והעולם ונגלה כבוד הוי'.

בברכת חג הפסח כשר ושמח.

מנחם שניאורסאהן

נ. ב. כתוב המכתב לחג הפסח הבע"ל, אבל תוכנו - בכל עת זמנו הוא.

חרד באימה: מהרי"ל. רשע תיכף לבן חכם: ובפרט שעפ"י סדר העולמות אבי"ע - צ"ל לבסוף. וראה אבודרהם. וא"ו המוסיף: כיון דבלא וא"ו אין מקום לטעות - גם לר' יונתן הוא להוסיף (רש"י מנחות צא, רע"א). וכיון דתליא בסברא אין לחלק בין לשון תורה ללשון חכמים. ועיין בספרים שהובאו בשדי חמד כללים וא"ו ס"ק ח-יג. ועל כל אחד: תניא פל"ב. לפתח חטאת: ראה תניא פ"ג. רשע (שבקרבו)... שרק בזה: סוכה נב, ב. טפש: ירושלמי פסחים פ"י ה"ד. דא אות אמת: זוהר ח"ג בתחלתו. כולנו כאחד: תניא פל"ב. ויחן שם ישראל: מכילתא הובא בפירוש"י על התורה. אלא שאחר כך: תניא ספ"ו.

"עבודת פרך" בתורה

"וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה".

בתורה אור מבאר אדמו"ר הזקן את כל פרטי השעבוד של "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה" - ברוחניות, על פי דברי הזוהר: "וימררו את חייהם היא התורה כי היא חיינו, בעבודה קשה דא קושיא, בחומר דא קל וחומר, ובכל עבודה בשדה דא ברייתא, ובלבנים דא ליבון הלכתא", עיין שם באריכות.

כשם שאת ענין הגלות כפשוטו יכולים להחליף על ענינים ברוחניות, כך גם יגיעת וטרדת הפרנסה (שזהו עיקר ענין הגלות - ראה תורה אור ח, ד), יכולים להחליף ביגיעה וטרדה בתורה.

עיקר טרדת הפרנסה הוא - רבות מחשבות בלב איש, עד שאין הוא יודע כיצד עליו לנהוג. וטרדה זו יכולים להחליף על יגיעה וטרדה בתורה - ליגיע את עצמו בתורה, עד שתהיה אצלו סברא לכאן וסברא לכאן, ולא יוכל להכריע ביניהם, שזה מייגע ומטריד ביותר.

הגאון הרגצ'ובי אמר פעם, שאצלו היום הכי קשה בשבוע הוא יום השבת. באמצע השבוע, שעה שמתעוררת בו תוקף נביעת השכל ביותר, ונופלות סברות לכאן וסברות לכאן, יש לו עצה - הכתיבה, כיון שאותיות הכתב מגבילים את נביעת השכל, ואז נקל יותר להכריע. מה שאין כן בשבת, העצה הזו הרי אינה תקפה, ולכן מוכרח הוא להתייגע ביותר עד שביכולתו להכריע.

את הענין של "עבודת פרך" - צריכים להחליף שתהיה ברוחניות, היינו, שהעבודה בתורה ומצוות צריכה להיות יותר מרגילותו.

על דרך זה מסופר, שכאשר אדמו"ר האמצעי היה אומר חסידות, היה שקט מוחלט, ולמרות השקט ששרר היה אומר מדי פעם: "שא, שא". אדמו"ר הרשב"ב הסביר, שהיה זה כדי להשקיט את נביעת השכל מהמוח.

ולכאורה, מהו הצורך להשקיט את נביעת המוחין?

אך על פי האמור לעיל הדבר יובן. כיון שמצד נביעת המוחין קשה לעצור ולהכריע בהחלט. שכן

במכתב נוסף, במענה על שאלות על מכתבו הקודם, מבהיר הרבי שוב את דבריו בקשר לחיוב של בני הישיבות בהפצת היהדות:

"בני הישיבות הורגלו בענין דתלמוד גדול, ובמילא חדש בעיניהם הדרך להקדיש חלק מזמנם שיכולים לשגשג בתורה ותחת זה להשתמש בו לקרב הסביבה שלו בענינים פשוטים, כמו שמירת שבת, לימוד אל"ף בי"ת, עברי וכו' וכו', וכמה מבני הישיבות מטעמים זה לעצמם, שזהו מצד היראת שמים, שכיון שפסקו רז"ל שמצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, הרי אין מבטלין ת"ת בשביל זה ואפי' תשב"ר אין מבטלין בשביל בנין בית המקדש וכו' וכו' הרי אין להם להפרד ח"ו מן התורה אפילו לרגע, ועל הקב"ה להבטיח את החינוך הכשר של בני ובנות ישראל העומדים בסכנת טמיעה וכפירה היל"ת,

אבל באמת אין זה מצד היראת שמים, כי מצוה עוברת היא ואין די אחרים העושים אותה, אלא זהו מעצת היצר.

וכידוע הפירוש במרז"ל כך היא אומנתו של היצה"ר, היום אומר לו עשה כך וכו', שלכאורה אינו מובן מהו הלשון כך, שהיה צ"ל עשה זאת, אלא שדרך היצה"ר הוא שבתחלה כשבא להאדם הירא ושלם אמירתו כך, שגם הוא - היצה"ר - מסכים ע"ז, אלא שמערב בזה טעם שיש לו אחיזה בזה, ובמילא כעבור איזה זמן, שנוח לו להתפשט יותר, עי"ז ניתן לו האפשריות שיאמר סו"ס לך ועבוד ע"ז.

ובענין זה יש להזהר בפרט מהסתות היצה"ר, כיון שאצל בני הישיבות זהו הטבע שלהם, (וכידוע שאלו השוקדים בתורה בילדותם) (היינו קודם שמבינים בשכל גודל ערך התורה) ה"ה שקדנים בטבע, ואינם להוטים כ"כ אחרי עניני שחוק וקלות ראש), וההרגל שלהם, כי אפילו אלו שנכנסו להישיבה לא ברצון עצמם אלא ע"פ הכרח הורים ומורים, אף שזה היפך טבעם, הנה אחרי שהורגלו בחיי הישיבה וסדרה, קשה להם לפרוש מזה, וכידוע מאמר החכם אשר הרגל נעשה טבע שני".

לקראת היציאה ממצרים

משה שילת

חודש הגאולה מתחיל

בהגיע חודש ניסן (מלשון "ארים נסי") אנחנו מתרוממים, מרימים את הראש ומוציאים אותו מהעולם. אז החמץ שכל השנה מותר הופך לאסור, כולנו מתנקים ומתעלים מאותם הדברים שבכל השנה הם חלק בלתי נפרד מחיינו הכשרים

לעם ישראל. בחודש זה אנחנו משתחררים ממצרים בניסי ניסים, כשמו של החודש (ראה גמרא ברכות נז.), החורגים לחלוטין מכל חוק וטבע. זמן חירותנו ממצרים - הכבולה וכובלת את האנושות בכללי הטבע - הופך אותנו לבני חורין נצחיים; כאלה, שעולם הטבע לא יוכל לעצור בעדם ולהגביל אותם - לא בגוף ולא בנפש.

כך אומר המדרש על ראש חודש ניסן: "משבחר הקב"ה בעולמו - קבע בו ראשי חודשים ושנים, ומשבחר ביעקב ובניו - קבע בו ראש חודשים של גאולה" (שמות רבה טו, יא). "משבחר בעולמו" מתייחס לבריאת העולם והנהגת הטבע לפי ראש השנה של תשרי, ו"משבחר ביעקב ובניו" מתייחס ליציאת מצרים ולבחירה בעם ישראל והנהגתם העל-טבעית המתחילה ב"ראש חודשים של גאולה".

סדר החיים הרגילים, המוגבלים לפי כוחותינו, ניתן לנו בחודש תשרי - "אני לדודי", מלמטה למעלה, ורק אחר כך "דודי לי". לפי המאמצים שלנו הקב"ה משפיע ונותן חיים. אבל על חודש ניסן דורשים את הפסוק הנוסף בשיר השירים:

ראש חודש ניסן הוא יום של התחדשות, "ראש חודשים, ראשון הוא לכם לחודשי השנה". יש בחודש הזה נקודה כללית ועקרונית, שמשפיעה על כל השנה כולה - עד כדי כך, שהיא מתחלה 'ראש בראש' עם ראש השנה שבחודש תשרי. ממחלוקתם הידועה של רבי אליעזר ורבי יהושע מתי נברא העולם - בתשרי או בניסן - ניתן להבין כי ראש השנה שבתשרי מייצג סוג מסוים של שנה וצורת חשיבה, וראש החודשים שאנו מצויים בו כעת - ראש השנה שבניסן, מתחיל סוג אחר של מודעות ודרך בעבודת השם.

דודי לי ואני לו

במאמרי החסידות מוסבר כי תשרי מייצג את הנהגת הטבע ואילו ניסן את הנהגה שמעל הטבע. ראש השנה שבתשרי הוא יום שבו נידונים כל באי עולם, ונקצבים חיי האדם ואשר יקרה אותו במהלך השנה בגופו ובנפשו. בראש השנה אנחנו מתייחסים לעולם הזה בכובד ראש, כזה שלא לוקח בחשבון ניסים, קפיצת מדרגות וחסדים שלא לפי ערך מעשינו. ניסן, לעומת זאת, הוא חידוש מיוחד

והטעם על זה הוא, כיון שפנימיות הרצון של איש ישראל הוא טוב, אלא שהיצר הרע אנסו, ועל זה מספיקה גם הכפיה בעל כרחו (ראה רמב"ם הלכות גירושין ספ"ב).

על פי זה יובן גם מה שרבינו הזקן מביא בתניא את משל הגמרא "משוק של חמרים שנשכרים לעשר פרסי בזוזא ולאחר עשר פרסי בתרי זוזי מפני שהוא יותר מרגילותם".

לכאורה אינו מובן: למה צריך להביא בתניא את משל ה"חמרים" - היה לו להביא רק את דברי הגמרא במעלת השונה פרקו מאה פעמים ואחד? ועל כרחך צריך לומר, שגם משל ה"חמרים" נוגע להבנת ענין שינוי הרגילות המבואר בתניא.

ויובן בהקדים הידוע, שבמשל שבתורה, כל פרטי המשל מתאימים לנמשל, כי המשל נשתלשל מהנמשל, ובמילא מוכרחים להתאים כל הפרטים. וכמו כן בהנ"ל: "חמור" - נקרא הגוף. ודורשים מיהודי "עזוב תעזוב עמו". כלומר, שלא להסתפק בעבודה השייכת לנשמה בלבד, אלא לברר גם את הגוף.

ובזה ישנם שני אופנים:

(א) לפעול על הגוף שיחדל להיות חמור, לעשותו "מְדַבֵּר" - אתהפכא.

[ידוע הסיפור, שבשעה שרבינו הזקן עמד לנסוע ממעזריטש לביתו, הלך הרה"ק הרב המלאך (בנו של המגיד ממעזריטש) ללוותו, ואמר המלאך לבעל-העגלה: יש להצליף בסוסים שיחדלו להיות סוסים, ועוד נוסח: שהסוסים ידעו שהם סוסים. ואמר רבינו הזקן, שניתוספה אצלו דרך בעבודת ה', ודחה את נסיעתו, ונשאר עוד משך זמן במעזריטש.] (ב) בהיותו במהותו כמו שהוא, יכפה את עצמו וישנה את רגילותו - אתכפיא. וגם על ידי האופן של אתכפיא, נקרא "עובד אלקים".

ענין זה מרומז בפרטי המשל מ"שוק של חמרים":

את החמור - האדם לא קנה, החמור לא נעשה שלו (ובנמשל הוא עניין אתהפכא) אלא רק שכרו, שהחמור נשאר ברשותו הקודמת. ולמרות זאת, אינו מתחשב ברגילותו לילך רק עשר פרסי, אלא עובד עמו יותר מרגילותו.

וכמו כן ברוחניות, שאף שהגוף הוא במצבו החומרי כמו שהוא, מכל מקום על ידי זה שכופה את חומר הגוף בעל כרחו על כל פנים, גם אז נקרא "עובד אלקים".

(תורת מנחם - התוועדות ח"ב עמ' 176)

תיכף באה העמקה יתרה שמביאה סברא הפכית - כסגנון הרגיל במאמרי אדמו"ר האמצעי: "דלא כנ"ל"...

אחד הענינים העיקריים של שעבוד מצרים הוא - "עבודת פרך". מה המשמעות של עבודת פרך? מסבירה הגמרא (סוטה יא, ב): "שהיו מחליפין... מלאכת נשים לאנשים", וזו היא קשה שלא היו רגילין בכך".

וגם את הענין של "עבודת פרך" - צריכים להחליף שתהיה ברוחניות, היינו, שהעבודה בתורה ומצוות צריכה להיות יותר מרגילותו.

סדר בתורה גם הוא תורה - היסוד הראשון בתורה, והיסוד הראשון בחיי היהודי, הוא, ש"יהודי צריך לעשות יהודי נוסף"

וכשם שבעבודת פרך בגשמיות, הנה מלאכת נשים קלה ממלאכת אנשים, שהרי "איש דרכו לכבוש ואין אשה דרכה לכבוש" (יבמות סה, ב) ובכל זאת כיון שלא רגילים בה, הרי זו עבודת פרך - כך הוא גם ברוחניות: העבודה עצמה יכולה להיות דבר קטן, אבל כיון שבשבילה צריך לשנות את רגילותו, הרי זה תחליף לעבודת פרך בגשמיות. וכמבואר בתניא (פט"ו) הטעם לדברי הגמרא (חגיגה ט, ב) שהשונה פרקו מאה פעמים לכד נקרא "לא עבדו", והשונה פרקו מאה פעמים ואחד "עובד אלקים" - שאף שאין זה אלא יתרון של פעם אחת, מכל מקום, כיון שיש בזה שינוי הטבע, "משום שבימיהם היתה הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים", לכן נקרא "עובד אלקים". (ועל ידי זה מגיע בבחינת היחידה שבנפש: מאה פעמים - עשר כוחות הכלולים מעשר, מאה פעמים ואחד - בחינת יחידה, שענינה למעלה הוא בחינת הכתר - ראה לקוטי תורה ראה כב, ג).

ועוד פרט בזה: לא זו בלבד שגם על ידי עבודה קלה, להיותה שינוי רגילותו, הרי היא תחליף לעבודת פרך בגשמיות, והוא נקרא "עובד אלקים", אלא יתירה מזה, שגם כאשר שינוי הרגילות הזה אינו בפנימיות, שבפנימיות נשאר ברגילותו הקודמת ואין זה אלא שכופה את עצמו בעל כרחו - גם אז יש לו המעלה של "עובד אלקים".

"דודי לי ואני לו". זהו החודש שבו הקב"ה בכבודו ובעצמו מתגלה, פוסח ומדלג מעל כל הפערים. הוא יורד אל מ"ט שערי טומאה ומושך אותנו אליו, לרמות הנישאות ביותר של רוחניות שלא מוגבלת ביוזמתנו ודרגתנו, ואנחנו יוצאים מכל המצרים אל מעבר לדרך הטבע.

תמידים ומוספים

רש"י בפירושו המפורסם בתחילת התורה, מדבר על המתח בין שני הקצוות הללו. התורה הייתה "אמורה" להתחיל "מעל הטבע" במצווה הראשונה שנצטוו ישראל, בקידוש חודש ניסן ביציאת מצרים, אך "למרות זאת" התורה מתחילה מבראשית - תיאור עולם הטבע, כפי שגם השנה מתחילה מתשרי. הסיבה לכך היא שהחידוש הגדול הוא דווקא שהאלוקות תשכון בתוך עולם טבעי,

נחש ומטה

לעניינים נראים הנחשים והתנינים, הסטרא אחרא והקליפה, כמעצמות רוע, אך האמת היא שרק פרעה יכול היה להאמין בעוצמתם. אנחנו, תלמידי משה רבינו, יודעים לאחוז בזנבות של היצר הרע ולזכור כי מלבד הקדושה אין להם כל חיות וקיום משל עצמם

סמל הטומאה

התנין - פרעה מלך מצרים משול על ידי הנביא ל"התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו אשר אמר לי יאורי ואני עשיתיני" (יחזקאל כט, ג). היאור הוא אלוקי מצרים והתנין פרעה הוא הקליפה וסטרא אחרא המרגיש עצמו ל"יש ומציאות" שלא תלוי בשום דבר. התנין והנחש הקדמון שגרם לחטא הראשון, שהוא סמל הטומאה - חד הם. **המטה** - מטהו של משה רבינו איש האלוקים ואחיו אהרן הכהן הגדול שליחי ה'. מטה מלשון הטיה (כמו: "הנני נוטה אליך"), הקב"ה מטה את עצמו והאלוקות יורדת מטה עד העולם הגשמי, ועל ידי צמצומים רבים עוד יותר למטה - אף למקום הרע והטומאה - הסטרא אחרא. המטה הופך לתנין-נחש, אכן הקדושה הצטמצמה וירדה למטה-מטה אבל ה"מטה-מטה" נשאר תלוי בה! הקב"ה מלמד אותנו את סוד הסודות: כל כוחם של מצרים - מעצמת העל המאיימת על הקדושה -

דובר בפני עצמו, כי אם בכל רגע נמשך להם החיות מאלוקות, אלא שהוא יתברך "א-ל מסתתר", וברצותו נהפך הנחש למטה והיו כלא היו הקליפות" (תורה אור, שם).

ובאמת גם למשה רבינו עצמו, הפיכת מטהו לנחש גרמה לו לבהלה גדולה "וינס מפניו", האם כזו מפלצת יכולה לצאת מהמטה?! ועונה לו הקב"ה - אל תפחד "אחוז בזנבו" אתה שולט עליו והוא חוזר להיות מטה...]

...

ובחזרה אלינו: כשיהודי נתקל בקשיים שמעכבים אותו מעבודת ה', עליו להתבונן בכך שלא יכולה להיות מניעה אמיתית לעבודת ה', כי הרי הכל ממנו יתברך ו"אין עוד מלבדו". לעניינים נראים הנחשים והתנינים, הסטרא אחרא והקליפה, כמעצמות רוע, אך האמת היא שרק פרעה יכול היה להאמין בעוצמתם. אנחנו, תלמידי משה רבינו, יודעים לאחוז בזנבות 'היצר-הרעים' ולזכור כי מלבד הקדושה אין להם כל חיות וקיום משל עצמם.

מוכרחים מכות

בחג הפסח ניתן לפסוח, לדלג ולעבוד 'מלמעלה למטה': קדש ואחר כך: רחץ, בליל הסדר יש כוח ליהודי קודם לקדש את עצמו בקדושת ה' ורק לאחר מכן לרחוץ ולנקות עצמו מהדברים השליילים שדבקו בו, אם עדיין נשארו כאלה

והאדישות של היצר הרע לענייני הקדושה והחיות האלוקית, המשולה למים, יש להכות ולפתח במקומן שמחה וזריזות בענייני קדושה, להתפלל וללמוד בהתלהבות וחיות, עם דם חם של קדושה, והדם הוא הנפש - לאהוב כל יהודי ולתת לו את הנשמה.

מיד לאחר הדם מגיעה מכת הצפרדע. סביבתה הטבעית של הצפרדע היא המים והיא קרה (נגעתם פעם בצפרדע?). העבודה בשלב השני היא לבלום ולצנן את חמימות התאוה של היצר הרע. לכל מקום במצרים - אפילו לתוך התנורים החמים ביותר - חדרו הצפרדעים ועצרו את הרתיחה וההתלהבות של הטומאה.

בא מהקדושה! "וידעו מצרים כי אני השם" - וממני כל כוחם.

כשפרעה רואה את המטה שנהפך לתנין הוא קורא מיד לחרטומי מצרים והם מראים שגם הם יודעים לעשות זאת. פרעה אומר בכך: 'אני מסכים ויודע שמקור כוחנו בקדושה, במטה, אבל זהו רק המקור; תכל'ס, 'למעשה', המטה הפך לתנין ולכן אני יכול להיות רגוע ולתת לגאוותי להתפרץ'. גם פרעה מודה כי הקב"ה הוא "אלוקי האלוקים" אבל לדעתו אחרי שהקב"ה נתן לו את הכח והמטה יצר תנין שהוא גם אלוקים, שוב לא יכול הקב"ה לשלוט עליו כביכול.

א-ל מסתתר

ואז קורה הדבר הגדול: התנין הופך למטה, וגם כל התנינים הופכים למטות של החרטומים ומטה אהרון בולע את מטותם. הקב"ה נשאר כל היכול היחיד. כל התנינים ברגע אחד נשאבים בחזרה למקורם במטה האלוקים!

"בוזה הראו לפרעה ולמצרים אשר אינם יש

בחג הפסח כולנו יוצאים ממצרים ומקבלים את הכוח להמשיך ולצאת לאורך השנה כולה, כי בכל דור ודור ובכל יום ויום חייב אדם לצאת ממצרים. מצרים מלשון מיצר וגבול וגם מלשון יצר; היצר הרע מצר את דרכינו. כפי שהיציאה ממצרים החלה בעשר מכות כואבות למצרים, כך גם בתהליך השחרור מכבלי הנפש עלינו לדעת ש"בלי מכות זה לא ילך..." וצריך להכות ביצר. עשרת המכות הן הוראות בדרכי עבודת ה' לטיפול ביצר הרע. במסגרת זו נביט בשתי הראשונות על פי שיחה מרתקת של הרבי מליובאוויטש זי"ע (לקוטי שיחות חלק א' פרשת וארא):

במכת דם, המים הפכו לדם. מים הם קרים בטבעם ואילו דם הוא חם בטבעו. את הקרירות

גדול שימושה

מכתבי רבי יוסף יצחק מליובאוויטש

סיפור נפלא מהבעל שם טוב

כ"ק אדמו"ר הזקן ספר מעשה זו לנכדו כ"ק הרב בעל צמח צדק נ"ע,
כפי ששמעה מפי מורנו המגיד ממזריטש נ"ע

תנועת חיים. התלמידים הק' נבהלו מאד והתחילו לבכות במר נפשם ואמרו המזמורים בבכיות עצומות.

כשהאיר המזרח ושאר התלמידים הק' (לבד המנין הנבחר) באו לבקר בבית מורנו הבעש"ט ונודע להם הדבר, נבהלו מאד ורצו למקוה ועסקו ביחודים וכוונות ההצלה, עד אשר נשמע נשימת רוח חיים ממורנו הבעש"ט, אבל כה נחלש עד שהוכרחו לשאת אותו בכסא לבית הטבילה, וכשעלה מהטבילה היו פניו הק' לבנים כסיד ועיניו בולטות, וכלם ראו שהוא בעולם אחר לגמרי.

קודם התפלה אמר הבעש"ט לתלמידיו, אשר בתפלה זו יכונו הכוונות של תפלות ר"ה, והוא בעצמו עבר לפני התבה, ובחזרת הש"ץ אמר עננו מה שהבהיל את התלמידים הק' ורוחם נפלה, וארכובותיהם דא לדא נקשן מרוב הפחד והצער, כי לא ידעו מה זה, רק הבינו שאירע איזה מאורע גדול.

אחר התפלה אמר הבעש"ט תורה לפני התלמידים. ותוכן הדברים היה בענין מדת הבטחון, שעיקר הבטחון הוא כאשר הבוטח אינו רואה שום

ידועה המעשה ממורנו הבעש"ט נ"ע אשר בשנת תקט"ז או תקי"ז, בהתאסף החבריא קדישא לחוג את חג הפסח אצל מורנו הבעש"ט נ"ע, הנה שאיבת המים למצת מצוה בי"ג אחר מנחה היתה בשמחה גדולה, אמנם אח"כ בשעת בדיקת חמץ היה מורנו הבעש"ט במרידות עצומה, מה שגרם רוב צער להחבריא קדישא, בידעם מהלך רוחו הקדוש של הבעש"ט להיות בשמחה, ובפרט בזמן העבודה של קיום מצוה שהיה שש ושמן, ואז היה במרידות, וסיים הבדיקה במהירות והתבודד בחדרו שעה ארוכה.

בשעה מאוחרת כלילה בחר מנין מתלמידיו הק' נ"ע וצוה אותם לסדר תקון-חצות בכוונות מיוחדות בחדר הסמוך לחדרו, ואם ירגישו שנשתתק, אזי יפסיקו לאמר התקון רק יאמרו תהלים, המזמורים שהורה אותם, בכוונה גדולה, עד שיראו ששבה נפשו אליו.

התלמידים הק' הבינו שעת צרה וקטרוג רחמנא ליצלן היא, וע"פ הוראת מורנו הבעש"ט הלכו לטבול וקיימו ככל אשר צוה עליהם, באמרם סדר התקון הרגישו שמורנו הבעש"ט נשתתק, והתחילו מיד באמירת תהלים כמצוה עליהם, בתוך כך נכנס הרה"צ ר"צ זצ"ל הסופר והודיע להחבריא הק' שמורנו הבעש"ט נ"ע שוכב על הרצפה בלי שום

לדלג ולפסוח

את היצר הרע אנחנו רגילים לזהות יותר עם חום התאוה מאשר עם קור האדישות. לפי זה, מתאים היה לכאורה להתחיל עם מכת הצפרדע - לבלום את חומו של היצר הבורע ("סור מרע") ורק לאחר מכן לטפל באדישותו וקרידתו ("עשה טוב") עם מכת דם. מדוע המכות הן בסדר הפוך?

שתי תשובות לשאלה זו, ושתיהן מפתיעות:

התשובה הראשונה היא שהסדר הרגיל בעבודת ה' הוא "סור מרע ועשה טוב", צעד אחרי צעד - מלמטה למעלה; אבל יציאת ומכות מצרים הם מלמעלה למטה - כי נגלה עליהם מלך מלכים המלכים וגאלם. ביציאתנו ממצרים אנו מדלגים מעל הטבע ומוסיפים באור ובקדושה עד שהחושך נדחה מאלינו. זהו יסוד גדול בחסידות: מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך, יש לדלג על העיסוק בשלילה ולדחותו לשלב מאוחר יותר, אם בכלל יהיה בכך עוד צורך.

במיוחד בחג הפסח ניתן לפסוח, לדלג ולעבוד 'מלמעלה למטה' וכמו שהיה רגיל לומר האדמו"ר רבי שמואל מליובאוויטש: "העולם סבור שכאשר אי אפשר ללכת מלמטה יש לדלג מלמעלה, ואילו אני סבור שצריך לכתחילה לדלג מלמעלה" - "לכתחילה אריבער", לכתחילה מלמעלה.

דבר זה נרמז גם בסימנים הראשונים של ליל הסדר: קדש ורחץ, בליל הסדר ניתן הכוח ליהודי

קודם לקדש את עצמו בקדושת ה' ורק לאחר מכן לרחוץ ולנקות עצמו מהדברים השלייליים שדבקו בו, אם עדיין נשארו כאלה.

הקור דומיננטי יותר

התשובה השנייה: אנחנו רגילים להביט על חמימות היצר הרע כתכונתו הדומיננטית והמקשה עלינו ביותר. כעס וגאווה וכן תאוות של תענוגים מותרים ואסורים ("ח"ו") נדמים בעינינו כשיא התגלותו של היצר. אך האמת היא שעיקרו ומהותו של היצר היא דווקא הקרירות, האדישות, צינון הלב ו"הרגעתו" מהשתוקקות לקדושה. זהו היצר הרע בהתגלמותו. המלחמה מול היצר הזה היא בכל רגע ממש, ובעיקר כשלא רואים שהוא מתעורר או מתקיף, דווקא כשהוא מרדים אותנו בשמירה... לכן, המכה הראשונה היא דם - חמימות, כי דווקא הקרירות השקטה של היצר מבטאת את מהותו יותר מכל דבר אחר. החמימות שלו והתלהבותו משטויות היא "ערך מוסף" בלבד, שעניינו רק להותיר לנו בחירה חופשית בין הקדושה החמה והרותחת באמת לבין חמימות היצר המזוייפת והעלובה.

לכן, נכה אותו קודם כל בדם - בדילוג ממעמדנו ומצבנו אל התלהבות בוערת, ולאחר מכן נכה אותו במכת קור, צפרדעים מטעמנו יבלמו את חמימותו הרעה.

יציאת מצרים שמחה!

עבודה למעלה משינויים

'מצרים' הוא מלשון מיצרים וגבולים. תוכן זה שב'מצרים' ישנו גם בקדושה: כיוון שהאדם הוא נברא בעל-גבול, הרי גם כשעובד את ה' בכל כוחותיו, לא יצא עדיין ממיצרי והגבלותיו.

ענינה של 'יציאת-מצרים' הוא היציאה ממיצרים וגבולים, גם דקדושה, שהאדם הוא ב"בחינת ביטול לגמרי" עד שאינו מרגיש את עצמו כלל... הבחינה אם הגיע האדם למצב של יציאה אמיתית מכל המיצרים וגבולים - כאשר עבודתו היא למעלה משינויים. כלומר, שלא משנה כלל באיזה ענין הוא עסוק: בלימוד התורה, בעבודת התפילה, בעשיית מצוות, או בעשיית דברי הרשות שלו לשם שמים - בכל דבר ודבר עבודתו היא מתוך אותו ביטול המוחלט לרצונו יתברך, בלי שינוי.

הרבי זי"ע, ליקוטי-שיחות חלק ל"א עמ' 25

מבוא ומוצא לישועתו, והוא בוטח בה' לבדו. וביאר ענין הבטחון כמבואר בחובת הלככות ואמר אשר חיזוק הבטחון הוא השמחה וצוה להתלמידים שלא יטעמו מאומה כל היום, וקודם חצות הלך לטבול והיה בשמחה גדולה, ואח"כ הלך לאפות מצת מצוה.

בתפלת המנחה צוה לתלמידיו עוד הפעם לכוון הכוונות דר"ה, ואח"כ בעת אמירת קרבן פסח היה במריירות גדולה, ותפלת ערבית דפסח היתה בדבקות גדולה בלולה במריירות ושמחה, וכן עריכת הסדר היה במריירות ודבקות גדולה. התלמידים הק' היו מלאי צער ואמרו סדר ההגדה בלחשה ובמריירות.

בעת אמירת ההגדה של פסח, בעודם עסוקים ושקועים איש איש במחשבותיו והרהוריו, הנה לפתע פתאום שמעו קול צחוק אדיר יוצא מפי קדש מורנו הבעש"ט נ"ע, וישאו עיניהם ויראו והנה פניו הק' של הבעש"ט לוהטים כשלהבת קדש, עיניו עצומות והוא צוחק מאין הפוגות

בכל שנה ושנה היה מנהגו של מורנו הבעש"ט נ"ע להפסיק בשעת אמירת ההגדה בדברי תורה בפירושי מאמרי ההגדה (וכידוע כמה מאמרים וספורים שחזר וספר הור כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע, מה ששמע מרבו מורנו המגיד ממעזריטש נ"ע ומהחברים הישישים שהיו אצל מורנו הבעש"ט נ"ע) לא כן בשנה זו שלא הפסיק כלל, ואמירתו ההגדה אף שהיה בקול ניגון שמח כרגיל אבל היה מהול בקול בוכים ותחנונים, מה שגרם צער גדול להתלמידים הק' ממצב רוח רבם ומורם הק' בכלל, ובפרט מהעדר דבוריו בפירוש סדר ההגדה כרגיל, שהיו תאבים לשמוע פירושי הק'.

ובעודם עסוקים ושקועים איש איש במחשבותיו והרהוריו, הנה לפתע פתאום שמעו קול צחוק אדיר יוצא מפי קדש מורנו הבעש"ט נ"ע, וישאו עיניהם ויראו והנה פניו הק' של הבעש"ט לוהטים כשלהבת קדש, עיניו עצומות והוא צוחק מאין הפוגות. בין כך פתח הבעש"ט את עיניו הק' ואמר בשמחה רבה מזל טוב, מזל טוב, ברוך הוא ברוך שמו הגדול הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל

עמו, אז אפילו עמו זיינען ישראל'קס, און מאכען בעסער, ווידער ישראל'ק בעל שם טוב מאכט. (= אפילו "עמו" [פשוטי העם] הם "ישראל'קים" וראויים להיקרא "ישראל") והם עושים [את] המוטל עליהם] יותר טוב מכפי שישראל'ק בעל שם טוב עושה).

התלמידים הק' לא הבינו דבריו, רק ראו שנעשה שינוי גדול ואור השמחה עטר אותם. אבל איש מהם לא הרהיב לשאול לסבת המריירות שהיה מתחלה, ומדוע נעשה פתאום שינוי הגדול הזה ממריירות לשמחה.

הנה נודע אשר מורנו הבעש"ט נ"ע היה הראשון בדורו להכניס עצמו בטובתן של ישראל בעניני מחיה וכלכלה כי בעת ההיא, אף שעבר כבר יותר מיובל שנים משנות הפרעות דשנת ת"ח-ת"ט שנמשכו עד שנת ת"ך, היה עדיין פחד גדול מרחף על ראש ישראל וידל ישראל מאד.

מורנו הבעש"ט נ"ע בזמן התבודדותו היה סובב בכפרים וישובים שונים, מהם כפרים וישובים אשר קודם שנת ת"ח היה שם מושב של יהודים, ומהם אשר לא היה שם מושב יהודים כלל, ובדרך הילוכו התבונן אל מצב יושבי הכפרים, וגם חקר ודרש על טבעם ומהלך רוחם של האדונים בעלי הכפרים וארחות חייהם, ובא לידי מסקנא, אשר טוב הוא שבני ישראל יתיישבו בכפרים וישובים שונים.

בשלושת שנים האחרונות קודם התגלותו, בעת שהיה חליפות כתבים בינו ובין ר' אדם בעל שם נ"ע בענין התגלות כמבואר בארוכה במכתבים, אשר הבעש"ט מיאן להתגלות ור' אדם בעל שם מוכיחו עבור זה, הנה בעת ההיא התחיל הבעש"ט נ"ע לעשות תעמולה, לעורר את בני ישראל שיתאחזו בכפרים וישובים, ולהיותו בקי במקומות שונים של כפרים וישובים ושמותיהם של בעלי האחויות, היה הולך מעיר לעיר ומספר בשבחה של כפר פלוני או ישוב פלוני ואשר יושביה הם אנשים ישרים, וגם אדוני האחויות בעלי יושר המה, ויש אפשרות למשפחה ישראלית להתפרנס שמה בריחה.

תעמולתו זו של רבנו הבעש"ט נ"ע, עשתה פרי רב, כי לפי מצב העת ההיא אשר תנאי החיים בעיירות היו קשים מאד, המסחר היה בשפל המצב, והוצאות דירה וצרכי אוכל היו ביוקר, נמצאו מאות משפחות אשר נאותו להתיישב בכפרים וישובים שונים.

כאשר נתגלה מורנו הבעש"ט נ"ע והכניס עצמו בטובתן של ישראל היתה ראשית עבודתו להתעסק

בהטבת מצב אנשי הישוב (ישובניקעס) חוכרי נהרות, טחנות, בתי מלון וכדומה אצל האדונים בכפרים ובפרשת דרכים, היה מלווה הלואות להמתעסקים בזה עד שיסתדרו, היה נוסע אל האדונים לטעון עבור אלו שלא שלמו דמי חכירה בזמנם, והיה עוסק בפדיון שבויים שהאדונים שמו במאסר, בשביל שלא שלמו את השכירות.

אחד מאלו שהיה מחסידי הבעש"ט נ"ע, איש בינוני בלימוד תמים במעשיו ממארי עובדין, היה חשוק בנים ר"ל ובערב פסח הזה היה [הוא] ואשתו עוסקים בהכנות לחג, ובהתקדש ליל החג ישבו שניהם לבדם אל השלחן, הבעל קדש על הכוס כדת ואשתו שתתה ג"כ כוסה והתחילו לאמר ההגדה. הבעל ספר לאשתו כל מה שידע ע"ד הצרות והיסורים שסבלו אבותינו במצרים, וכשהגיע לגזרת כל הבן הילוד געתה האשה בכ"י. אמר לה אישה מה את בוכיה הלא הקב"ה גאל אותנו משם, השיבה האשה אם הקב"ה היה מזכה אותנו בכך, לא הייתי נוהגת עמו כדרך שהקב"ה מתנהג עם בניו, שגם עתה הם בגלות בין הגויים נדחקים ונלחצים, והאם הגויים הדוחקים ולוחצים אותנו הם טובים וישרים בעיני ה' מישאל, וכה התחילה להמליץ טוב על ישראל, והוסיפה בטענה, הלא כתוב בתורה "ק שבכל עת יזכור לנו זכות אבותינו אברהם יצחק ויעקב. וכה דברו ביניהם הבעל ואשתו, הוא מצדיק את

וכה דברו ביניהם הבעל ואשתו, הוא מצדיק את הדין כי צדיק ה' בכל דרכיו, והיא טוענת, אבל איה מדת הרחמים. עד שהגיעו לכוס שני ואח"כ לכוס שלישי ורביעי, ובהיותם עיפים ויגעים ומעונים מעבודת היום פעל עליהם היין ששתו, עד כי יצאו במחול ורקדו בשמחה רבה

הדין כי צדיק ה' בכל דרכיו, והיא טוענת, אבל איה מדת הרחמים. עד שהגיעו לכוס שני ואח"כ לכוס שלישי ורביעי, ובהיותם עיפים ויגעים ומעונים מעבודת היום פעל עליהם היין ששתו, עד כי יצאו במחול ורקדו בשמחה רבה.

כאשר טענה האשה להמליץ טוב על ישראל, נעשה רעש למעלה, מליצי יושר עמדו על צדה

להמליץ טוב על ישראל, ומלאכי רע התחילו לקטרג.

כשראה מורנו הבעש"ט נ"ע את הרעש שנעשה למעלה, שאלו מהפכים בזכות ואלו כו' נפל במריירות גדולה, כי לא ידע מי יגבר. אבל פתאום ראה שנעשה שמחה גדולה למעלה, ובטלו כל הקטרוגים שהיה על מושב אחד ממושבי אחינו בני ישראל, והתחיל לשמוח וצחק מרוב שמחה, שראה איך שהבעל ואשתו מרקדים בשמחה רבה על גאולתם של ישראל.

מורנו הבעש"ט ראה, אשר התלמידים הק' מתגעגעים לדעת פשר דבר, ויספר להם, אשר ביום י"ג ניסן נגזרה גזרה קשה על מושב אחד אשר שם כארבע מאות משפחות מאחב"י, אשר ביום א' של פסח (שהיה בשנה ההיא יום ראשון לאידיהן) יכו הנכרים את ישראל, והיה בצער גדול, ועשה מה שעשה כדי לבטל הגזרה ולא עלתה בידו, וכאשר ראה כי עשה הכל ולא פעל, התאמץ במדת הבטחון. וכשראיתי - סיים הבעש"ט נ"ע את ספורו - אשר כל עבודתנו בהתעוררות רחמים לבטל הגזרה לא הועילה מאומה, נתעוררתי במדת הבטחון.

ויספר להם את אשר ראה, המסופר לעיל מהבעל ואשתו, ויקח את מטפחתו ויניחה על השלחן ויצו לתלמידיו לאחוז בקצה המטפחת ולסגור עיניהם, ומיד ראו כולם את הבעל ואשתו מרקדים בשמחת גאולת ישראל.

הור כ"ק אדמו"ר הזקן ספר מעשה זו לנכדו הור כ"ק אדמו"ר הרב בעל צ"צ נ"ע, כפי ששמעה מפי מורנו המגיד נ"ע, ואמר אשר מורנו הבעש"ט הסביר אז, אשר מצות מדת הבטחון הוא רק על עצמו - אויף זיך - כשמגיע לאדם איזה צרה ח"ו, הנה ע"פ התורה צריך לעשות כל מה שביכלתו, ולבטוח בה' שבדאי יעזר ויושיע. ומשרשי מצוה זו הוא גם כשרואה אדם שאין שום מבוא ומוצא לישועה בעיני בשר, יהיה בטחונו חזק בה' בכל מיני חיזוק.

אבל כל זה הוא על עצמו ובשרו, אבל להשתמש במדת הבטחון על זולתו - הוא עבירה, אם רואה אדם אשר ח"ו מגיע לאדם איזה צער, ויאמר אשר בודאי יעזר הקב"ה, הוא רע גמור, אלא צריכים להתאמץ בתפלה ובבקשת רחמים עליו.

מכתב מחודש ניסן תרצ"ד, אגרות קודש אדמו"ר הרי"צ, חלק ג' עמוד ע"ב ואילך

לעילוי נשמת

מרת שפרה נחמה
בת הרה"ח
ר' מנחם מענדל הלוי ע"ה
לוי
נלב"ע טו"ב כסלו תשע"ג
ת. נ. צ. ב. ה.

...

נדבת הרב שמואל ואיילה
לוי

לעילוי נשמת

החסיד ר' שלום דובער
בן הרה"ח אברהם לויק ז"ל
נלב"ע ביום הולדתו
כ"ו כסלו תשנ"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

...

נדבת בנו שמואל
ורעייתו טליה
וצאצאיהם:
מוריה, אפרת, שלומית,
ריעות ושלום שלמה

סלוי

לעילוי נשמת

הרב החסיד
מוה"ר ר' צבי הירש
ב"ר יהודה ע"ה
חיטריק
נלב"ע ביום זאת חנוכה
ב' טבת התשע"ב
ת.נ.צ.ב.ה.
...
נדבת הרב יוסף יצחק ואסתר
פיקרסקי
וילדיהם שיחיו
תל אביב

עריכה: משה שילת, מנחם מענדל ברונפמן, אליהו קירשנבאום

עיצוב: סטודיו ולדמן ציור השער: ר' זלמן קליימן ע"ה

יור"ל ע"י: תורת חב"ד לבני הישיבות

טל' 03-9604637 פקס' 153546175766 דואר אלקטרוני: toratchabad@neto.net.il